

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2011

Lucie Kadlecová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Lucie Kadlecová

**Řecko-italská válka (1940–1941) a její
národní reflexe**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Lucie Kadlecová**

Vedoucí práce: **PhDr. Kateřina Králová, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

KADLECOVÁ, Lucie. *Řecko-italská válka (1940–1941) a její národní reflexe*. Praha, 2011. 50 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí práce PhDr. Kateřina Králová, Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce „Řecko-italská válka (1940–1941) a její národní reflexe“ pojednává o invazi italských vojsk do Řecka na počátku druhé světové války. Tato vojenská kampaň se podle očekávání italské společnosti měla stát jasným vítězstvím Mussoliniho režimu. V důsledku nečekané vlny patriotismu řeckého obyvatelstva, která napomohla sjednocení společnosti v obraně vlasti proti agresorovi, se ale italská invaze proměnila ve fiasko. Přestože v konfliktu nakonec zvítězil Řím, průběh a výsledek řecko-italské války se promítly nejen do mocenského postavení fašistické Itálie, ale i do motivace řeckého obyvatelstva bránit se proti útočníkovi.

Práce zkoumá zejména rozdílné pohledy obou válčících stran na řecko-italskou válku, tj. italské jako vítězné a řecké jako poražené. Cílem je především analyzovat národní smýšlení Italů a Řeků spojené na jedné straně s Mussoliniho Itálií jako evropským hegemonelem a na straně druhé s celořeckým vlasteneckým bojem za svobodu. Studie se rovněž zaměřuje i na míru společenské mobilizace a na její roli v obou režimech.

Abstract

The bachelor thesis “Greek-Italian War (1940–1941) and its National Reflexion” deals with the issue of the Italian troops' invasion to Greece at the beginning of the Second World War. According to the expectations of Italian society, the military campaign should have been a clear victory for Mussolini's regime. However, in consequence of an unexpected wave of Greek patriotism, which helped unify the society and fight against the aggressor, the Italian invasion changed into a military fiasco. Even though Rome won the war, the development and outcome of the Greek-Italian War have

had an influence on the growth in Italian power as well as on the motivation of the Greeks to fight against the invaders for the rest of the Second World War.

The main concerns of the thesis are the different approaches of both adversaries (the victorious Italy and the defeated Greece) to the war. The aim is to analyse the Italian and Greek national thinking, on the one hand connected with Mussolini's Italy as a European power and, on the other hand, related to the Greek national fight for freedom. The thesis also discusses the degree of social mobilisation and its role in both regimes.

Klíčová slova

Itálie, Řecko, Řecko-italská válka, národní smýšlení, společenská mobilizace

Keywords

Italy, Greece, Greek-Italian war, national thinking, social mobilisation

Rozsah práce: 99 345

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20. května 2011

Lucie Kadlecová

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Lucie Kadlecová

E-mail:

Luciekadlecova@email.cz

Semestr:

Letní

Akademický rok:

2009/2010

Název práce:

Řecko-italská válka (1940-1941) a její národní reflexe

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

Letní semestr, 2010/2011

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Vít Smetana, PhD.

Vedoucí práce (není povinné):

PhDr. Kateřina Králová, PhD.

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Řecko-italská válka je dosud v české společnosti velmi málo známa. To se jeví vzhledem k rozdílnosti zájmů a prostředí středoevropského a jihoevropského regionu pochopitelné. Avšak vezmou-li se v úvahu následky této kampaně na průběh druhé světové války, tento pohled by se mohl změnit. Za zmínku stojí například úvahy některých historiků o vlivu německé intervence v Řecku na zpoždění operace Barbarossa nebo poškození prestiže Itálie z důvodu neschopnosti samostatné úspěšné vojenské akce bez pomoci svých spojenců. Také pro Spojence a jim nakloněné národy se tento vojenský střet ukázal být neméně významným, neboť se tímto potvrdila jejich schopnost úspěšně konkurovat mocností Osy.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Cílem mé bakalářské práce je shrnout vývoj italské kampaně v Řecku na přelomu let 1940 a 1941. Zejména se budu zabývat rozdílnými pohledy obou válčících stran, tj. italské jako vítězné a řecké jako poražené, na tuto vojenskou kampaň. Práce vyústí v komparaci obou výše zmíněných interpretací konfliktu, která zmapuje především průběh společenské mobilizace a změnu národního smýšlení spojeného na jedné straně s duceho Itálií jako evropským hegemonem a na straně druhé s celořeckým vlasteneckým bojem za svobodu či nálady ve společnosti podmíněné výsledkem války.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Italský vůdce Benito Mussolini stejně jako jeho ministr zahraničí hrabě Galeazzo Ciano byli na počátku své kampaně v Řecku přesvědčeni o rychlém vítězství, které posílí prestiž Itálie mezi jejími spojenci. Jejich úmyslem bylo provedení celé invaze bez podpory dalších členů Osy. Navzdory italské vojenské převaze a nedůvěře v nastolenou diktaturu se v Řecku, v jehož čele stál

od roku 1936 vedle panovníka autoritativní generál Ioannis Metaxas, vzedmula vlna nacionalismu a nadšení pro obranu vlasti. Italská vojska byla protiofenzivou do konce roku 1940 zatlačena zpět na území Albánie. Jarní útok Itálie za klíčové podpory německých vojsk však znamenal definitivní řeckou porážku.

Řecko-italská válka v letech 1940 a 1941, jako de facto první porážka Osy, přispěla vlastně ve svém důsledku k pozvednutí morálky Spojenců.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Práce bude po úvodu, v němž se zaměřím na hlavní cíle a metodologii práce, vymezím téma a kriticky zhodnotím používané zdroje, členěna do tří hlavních kapitol. V první z nich se budu zabývat přípravami italské vlády na útok na Řecko z oblasti okupované Albánie a zejména pak vnímáním samotné vojenské kampaně v dobové italské společnosti. Druhá kapitola práce se bude věnovat stejnému časovému období avšak z pohledu řecké strany. Pozornost zaměřím hlavně na měnící se náladu ve společnosti, na reakce na invazi a podporu Metaxasova režimu. Poslední ze tří hlavních částí mé práce bude komparovat stanoviska a postoje obou válčících stran od italského zklamání po řeckou společenskou mobilizaci a analyzovat základní tezi o obratu v percepci mýtu všenárodního boje za osvobození.

V závěru práce na základě použité sekundární literatury shrnu a zhodnotím získané poznatky ze tří předchozích hlavních kapitol.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

- 1) Ciano di Cortellazzo, Galeazzo. *Deník 1939-1943: úplné, nezkrácené deníkové zápisy hraběte Galeazzo Ciana, ministra zahraničních věcí Mussoliniho vlády*. Praha: ERM, 1997.
- 2) Clogg, Richard. *A Concise History of Greece*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- 3) De Felice, Renzo. *Mussolini l'alleato*. Turín: Einaudi, 1990.
- 4) Glenny, Misha. *Balkán 1804-1999: nacionalismus, válka a velmoci*. Praha: BB art, 2003.
- 5) Knox, MacGregor. *Mussolini Unleashed, 1939 - 1941*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- 6) Lee, Stephen J. *European Dictatorships, 1918 - 1945*. Londýn: Routledge, 2001.
- 7) Montanelli, Indro a Mario Cervi. *L'Italia della Disfatta (10 giugno 1940 - 8 settembre 1943)*. Milano: Rizzoli, 1982.
- 8) Petrakis, Marina. *The Metaxas myth: dictatorship and propaganda in Greece*. London: Tauris Academic Studies, 2006.
- 9) Sadkovich, James J. „The Italo-Greek War in Context: Italian Priorities and Axis Diplomacy.“ *Journal of Contemporary History* 28 (1993): 439-464.
- 10) Terzakis, Angelos. *The Greek Epic 1940 - 1941*. Athény: The army general staff, 1990.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD	2
1. ŘECKO-ITALSKÁ VÁLKA A ITALSKÝ AGRESOR	7
2. ŘECKO-ITALSKÁ VÁLKA A ŘECKÁ OBRANA	16
3. ITALSKÉ FIASKO VS. ŘECKÉ SJEDNOCENÍ	25
3.1 POCHYBNÉ ITALSKÉ VÍTĚZSTVÍ	25
3.2 SLAVNÁ ŘECKÁ PROHRA	32
3.3 KOMPARACE	39
ZÁVĚR	44
SUMMARY	47
POUŽITÁ LITERATURA	49

Úvod

Na počátku druhé světové války Mussoliniho Itálie aspirovala na pozici jedné ze světových mocností, které měly v následujících letech rozhodovat o nastolení nového evropského řádu. Italským cílem se zejména na počátku světového konfliktu stalo udržení tempa mocenského růstu se svým německým partnerem. Vedeny tímto přesvědčením překročily italské jednotky v říjnu 1940 albánsko-řecké hranice a rozpoutaly vojenskou kampaň, která pro ně skončila naprostým fiaskem. Na druhou stranu se Řecko snažilo již od nastolení diktatury generála Metaxase v roce 1936 udržet za každou cenu vlastní neutralitu. Italská invaze tuto snahu definitivně odsoudila k zániku. Athény se rozhodly pro všeobecnou mobilizaci, přestože jejich naděje na úspěch byla mizivá. Nečekaná vlna patriotismu, která vyústila v pevné semknutí řeckého národa, se stala pravděpodobně nejúčinnější zbraní napadené země. Po prvních týdnech řecko-italské války se hlavní boje dokonce přesunuly ze severozápadního Řecka do jižní Albánie a řeckým jednotkám se podařilo obsadit až jednu třetinu země. Řecké území bylo ale na jaře 1941 přesto obsazeno německými, italskými a bulharskými vojsky a Mussolini proklamoval italské vítězství. Ve skutečnosti se však pro něj řecká kampaň stala po stránce mocenského vlivu osudnou. Naopak Řecko sice vyšlo z řecko-italské války fakticky poraženo, vlastenectví a národní jednota mu ale umožnily pokračovat v odporu proti okupantům až do konce druhé světové války. Předkládaná práce proto zkoumá řecko-italskou válku, která prakticky započala odmítnutím italského ultimáta 28. října 1940 a byla ukončena podepsáním řecké kapitulace 23. dubna 1941, jako přelomový bod v dějinách obou zemí. Prostor je ovšem v menší míře věnován i předválečnému období v Řecku a Itálii (přibližně od poloviny 30. let), během něhož se utvářely některé faktory, jež následně průběh italské invaze ovlivnily.

Cílem této práce je za pomoci historické deskripce analyzovat rozdílné pohledy obou válčících stran na řecko-italskou válku. Hlavním záměrem je pak na základě této analýzy srovnat obě interpretace konfliktu soustředující se zejména na vývoj italského a řeckého národního smýšlení spojeného na jedné straně s Mussoliniho očekávaným, avšak v závěru pochybným vítězstvím a na straně druhé s novou vlnou řeckého patriotismu, která vyústila v celonárodní boj za svobodu. Práce se dále pokusí zodpovědět otázky vyplývající z historické analýzy událostí a úzce související s jejím tématem: Jak úspěšná byla společenská mobilizace řeckého národa po italské invazi a

jakou roli v ní sehrála dosavadní režimní opozice? Jaký vliv měl průběh řecko-italské války na jednotu italského národa? Práce se zaměřuje zejména na rovinu historickou a socio-ekonomickou. Kromě historické chronologicky-deskriptivní analýzy rozvíjí také koncepty národního smýšlení a společenské mobilizace, které aplikuje na dané téma.

Předkládaná práce ve své podstatě srovnává dva autoritativní režimy, které sdílejí mnoho obecných, ale i velmi konkrétních znaků. Jak uvádí španělský politolog Juan José Linz, „autoritativní režim je politický systém s limitovaným politickým pluralismem, bez vybroušené a vedoucí ideologie, zato s typickou mentalitou, bez extenzivní či intenzivní politické mobilizace (vyjma etapy jejich vývoje), ve kterých vůdce či výjimečně malá skupina uplatňuje moc uvnitř formálně špatně definovaných, avšak předvídatelných hranic“.¹ Přestože by mohlo být namítnuto, že Mussoliniho Itálie byla spíše totalitním režimem, tato práce se bude držet výroku Giovanniho Sartoriho: „Italský fašismus byl čistým případem autoritativní diktatury, která byla něčím víc než obyčejnou diktaturou, ale mnohem méně než totalitním státem.“² Pro předloženou práci je ovšem klíčový zejména přístup obou středomořských režimů ke svým národům. Jak italská, tak řecká diktatura se pokoušely svoji vládu přiblížit obyvatelstvu prostřednictvím národní historie a odkazu předků, jež obyvatelstvo mělo následovat. Mussoliniho Itálie se vracela zejména k odkazu antického Říma, který měl italskou společnost inspirovat k nové teritoriální expanzi a vytvoření nástupce starověkého římského impéria. Metaxas pak svůj režim prohlášoval za tzv. třetí civilizaci, která byla pokračovatelkou starověkého Řecka (zejména pak Sparty) a středověké Byzance. Zdůrazněním dědictví těchto civilizací chtěli oba diktátoři v obyvatelstvu vzbudit pocit národní hrdosti a vlastní velikosti. Cílem se pak stala jednota celé společnosti, jež by potlačila individualismus jednotlivců a přetvořila by národ v režimu poslušnou masu přesně tak, jak jej popisuje jeden ze základních dokumentů Mussoliniho režimu, tzv. *Carta del Lavoro*, z roku 1927: „Národ je entita, která má cíle a prostředky nadřazené těm individuálních jedinců nebo skupin jednotlivců. Je to morální, politická a ekonomická jednotka, které je plně dosaženo v rámci fašistického státu.“³

Pro komplexní porozumění zkoumaného tématu řecko-italské války je dále nutné přiblížit pojmy „národní smýšlení“ a „společenská mobilizace“. Národní smýšlení

¹ Stanislav Balík a Michal Kubát, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů* (Praha: Dokořán, 2004), 50.

² *Ibid.*, 58.

³ Emilio Gentile, *La Grande Italia: the Myth of the Nation in the Twentieth Century* (Madison: the University of Wisconsin, 2009), 157.

je zde chápáno jako pocit sounáležitosti s národem, potažmo státem. Za jeho tmelící prvky lze považovat hodnoty jako kultura, historie, úspěchy státu při naplňování svých politických cílů. Jádrem národního smýšlení je vzbudit v obyvatelstvu potřebu sjednocení, prostřednictvím kterého bude možno podpořit tzv. národní zájmy. Ve specifických případech, jakými jsou revoluce, válečné konflikty nebo ohrožení vlasti, dochází až ke spontánní společenské mobilizaci. Výjimkou ovšem není ani cílené zmobilizování společnosti, o které se mohou pokoušet například nedemokratické režimy prostřednictvím médií nebo bouřlivé rétoriky vůdčích osobností. S jakým úspěchem se setkalo takové počínání Mussoliniho a Metaxase se snaží analyzovat i předložená práce. Důvody této zvýšené aktivity civilního obyvatelstva v podobě veřejných sbírek, davových setkání, manifestací, oslav či demonstrací můžou být rozličné – od nutnosti podpory cílů společnosti v kritické situaci (například útok agresora) až po nespokojenost obyvatelstva s dosavadní vládní politikou (například revoluce).⁴

Předložená práce je členěna do tří hlavních kapitol. První kapitola analyzuje přípravy Říma na útok proti Athénám a podmínky na Apeninském poloostrově, za kterých mělo k invazi dojít. Dále tento oddíl pojednává o průběhu řecko-italské války z pohledu Itálie. Druhá kapitola seznamuje čtenáře se základní charakteristikou Metaxasova režimu v předválečném období a následně nastiňuje celý konflikt z pohledu poraženého Řecka. Třetí, komparační kapitola je jádrem celé práce. První dvě podkapitoly popisují jednotlivé faktory, které ovlivňovaly vývoj veřejného mínění a mobilizovaly národní smýšlení v italské a řecké společnosti v době zkoumaného konfliktu. Třetí, závěrečná podkapitola pak obě společnosti srovnává a vyhodnocuje, nakolik efektivní byla jejich společenská mobilizace v řecko-italské válce. Analyzuje jak italské zklamání z vojenského selhání, tak vlnu řeckého patriotismu, díky níž mohly Athény tak dlouho odolávat útokům.

Práce vychází ze širokého spektra zdrojů publikovaných povětšinou v italském nebo anglickém jazyce, v několika málo případech také v češtině a francouzštině. Výklad je založen na studiu sekundární literatury jak domácích, tj. řeckých a italských, tak zahraničních autorů. V několika případech bylo nahlédnuto i do primárních zdrojů v podobě deníkových zápisků očitých svědků a přímých aktérů. Těch bylo ale vzhledem k jejich subjektivnímu zabarvení využito pouze pro dokreslení faktů doložených v odborné literatuře.

⁴ Srovnej Neamatollah Nojumi, *The Rise of the Taliban in Afghanistan: Mass Mobilization, Civil War, and the Future of the Region*, (New York: Palgrave, 2002).

Z italských autorů je nutno upozornit na renomovaného historika Renza De Feliceho, který svůj život zasvětil studiu dějin fašismu. Jeho publikace *Mussolini l'alleato: 1940–1943* čítající téměř 1 500 stran je bohatým zdrojem informací pojednávajícím o zahraniční i domácí politice fašistického režimu během posledních tří let Mussoliniho vlády.⁵ De Felice byl doma i v zahraničí některými dalšími historiky podezírán ze sympatií k italskému fašismu, proto bylo za účelem zachování objektivitě důrazně přihlédnuto i k pracím dalších historiografů. Kniha *L'Italia della Disfatta* z pera autorské dvojice novinářů a historiků Indra Montanelliho a Maria Cerviho poskytuje další cenný úhel pohledu na řecko-italskou válku.⁶ Oba autoři se totiž aktivně zúčastnili bojů na albánské frontě jako váleční zpravodajové. Pro ilustraci některých historických událostí byly velmi užitečné upravené deníkové zápisky italského ministra zahraničí a Mussoliniho blízkého spolupracovníka hraběte Galeazza Ciana, který poskytuje vhled do italské politiky na nejvyšší úrovni.⁷ Velký přínos pro porozumění vývoji italské společnosti měla i *La Grande Italia* Emilia Gentileho, jenž se mimo jiné rovněž specializuje na ideologii fašismu.⁸

Z anglicky publikujících autorů, kteří se věnují problematice Itálie během druhé světové války, je nutno vyzdvihnout historika Jamese J. Sadkoviche. Tuto práci obohatily zejména jeho studie na téma italské morálky během Mussoliniho dobývání Řecka *Italian Morale during the Italo-Greek War of 1940–1941* a *The Italo-Greek War in Context: Italian Priorities and Axis Diplomacy* věnující se širšímu kontextu a důsledkům řecko-italské války.⁹ Pro pochopení vztahů mezi členy generality a politické elity posloužila zejména kniha MacGregora Knoxe *Mussolini Unleashed 1939–1941: Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War*.¹⁰

Pro kapitoly, které se věnují řeckému úhlu pohledu na řecko-italskou válku, byly rovněž použity zahraniční i domácí publikace. Problematiku propagandy, jednoho z nejdůležitějších komponentů Metaxasova režimu, ve své knize *The Metaxas Myth*

⁵ Renzo De Felice, *Mussolini l'alleato: 1940–1943* (Torino: Einaudi, 1990).

⁶ Indro Montanelli a Mario Cervi, *L'Italia della Disfatta: 10 giugno 1940 – 8 settembre 1943* (Milano: Rizzoli, 1982).

⁷ Galeazzo Ciano di Cortellazo, *Deník: 1939–1943 (úplné, nezkrácené deníkové zápisy hraběte Galeazzo Ciana, ministra zahraničních věcí Mussoliniho vlády), 2. díl* (Praha: ERM, 1997).

⁸ Emilio Gentile, *La Grande Italia: the Myth of the Nation in the Twentieth Century* (Madison: the University of Wisconsin, 2009).

⁹ James J. Sadkovich, „Italian Morale during the Italo-Greek War of 1940–1941,“ *War & Society* 12, (1994). James J. Sadkovich, „The Italo-Greek War in Context: Italian Priorities and Axis Diplomacy,“ *Journal of Contemporary History* 28 (1993).

¹⁰ MacGregor Knox, *Mussolini Unleashed 1939–1941: Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986).

skvěle rozebírá Marina Petrakis.¹¹ Přínosným zdrojem byla také práce Marka Dragoumise *Greece at War, 1940–1945*, která rekapituluje zejména domácí vývoj v Řecku ve stínu světového válečného konfliktu.¹² Populární řecký autor Angelos Terzakis pak ve své publikaci *The Greek Epic 1940–1941* vychází z vlastních deníkových zápisků, které poskytují cenné postřehy například o průběhu řecké vojenské mobilizace.¹³ Díky jeho očitému svědectví kniha místy skýtá detailní popis jednotlivých vojenských střetnutí, která ovšem pro tuto bakalářskou práci nejsou klíčová. Oba naposledy zmíněné tituly se snaží svým stylem zaujmout i běžného čtenáře, avšak zdá se, že místy ztrácejí na objektivitě.

Z publikací zahraničních autorů zde byla přínosná kniha Richarda Clogga *A Concise History of Greece*.¹⁴ I přes široký historický záběr je zejména pro svou přehlednost kvalitním zdrojem informací. Pro pochopení řecké kultury i národního smýšlení jsou pak velmi užitečné vybrané studie ze sbírky prací *Balkan Identities* editovaných Marií Todorovou. Za zmínku stojí zejména studie Costase Carrase *Greek Identity: A Long View* pojednávající například o vztahu řecké kultury k její identitě.¹⁵

Na závěr je nutno zmínit českého historika Pavla Hradečného a jeho *Dějiny Řecka*.¹⁶ Poskytují komplexní, i když spíše encyklopedický pohled na historii konfliktu obohacený o některá fakta, která jsou v ostatní literatuře méně diskutována. Hradečného *Dějiny Řecka* posloužily také jako vodítko pro transkripci cizojazyčných termínů a jmen, s nimiž se práce musela vyrovnat zejména v řeckém jazyce.¹⁷ Místopisná označení jsou buď uváděna v jejich českém ekvivalentu, pokud existuje, anebo v řecké, potažmo italské verzi.

¹¹ Marina Petrakis, *The Metaxas Myth: Dictatorship and Propaganda in Greece* (London: Tauris Academic Studies, 2006).

¹² Mark Dragoumis, *Greece at War, 1940–1945* (Athens: Municipality of Athens. The cultural centre ethniki, 1995).

¹³ Angelos Terzakis, *The Greek Epic 1940–1941* (Athens: The Army general staff, 1990).

¹⁴ Richard Clogg, *A Concise History of Greece* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).

¹⁵ Costa Carras, „Greek Identity: A Long View,“ in *Balkan Identities: Nation and Memory*, ed. Maria Todorova (London: Hurst, 2004), 294–326..

¹⁶ Pavel Hradečný et al., *Dějiny Řecka* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007).

¹⁷ Ibid., 11–12.

1. Řecko-italská válka a italský agresor

Na prahu 40. let 20. století za sebou mělo italské království již osmnáct let nadvlády fašistického režimu. Pochodem na Řím skončilo v říjnu 1922 čtyřleté období italské politické nestability. Do čela státu se postavil charismatický a ctižádostivý Benito Mussolini, který začal okamžitě budovat příští světovou mocnost k obrazu svému. V rámci fašistického přesvědčení a umocnění své pozice začal být oslovován jako *duce* (vůdce).¹⁸ Po roce 1933 většina italských politických představitelů v čele s Mussolinim viděla budoucnost své země po boku hitlerovského Německa, se kterým chtěli nastolit rovnocenné partnerství. Doufali, že tak snadněji dosáhnou svých imperialistických cílů. Fašistickým snem se stalo vybudování říše ovládající celé Středozevní moře od břehů jižní Evropy po oblast severní Afriky. Toto impérium vedené Itálií by vytvořilo fašistickou „novou Evropu“, ve které by panoval „nový řád“.¹⁹

Navenek vystupovala Itálie druhé poloviny 30. let jako sebevědomý stát, jehož výbojná zahraniční politika se soustřeďovala zejména na samostatnou iniciativu. Tu prokázala například během obsazení Etiopie v roce 1935 a okupace Albánie o čtyři roky později. Svou sebejistotu vůdce mocensky rostoucího státu stvrdil navázáním spojení s nacistickým Německem. Tím ale byly definitivně pohřbeny naděje na alianci s Velkou Británií a Francií. V říjnu 1936 došlo k podpisu smluv zakládajících Osu Berlín–Řím. Na ně následně navazovaly Pakt proti Kominterně, Ocelový pakt a Pakt tří.²⁰ Ačkoli se toto partnerství obou pravicových diktatur navenek jeví jako vyrovnané a pevné, *duceho* germanofilství bylo vedeno především jeho oportunismem. Vnitřní nevyváženost vztahu mezi diktátory se projevovala během jejich četných setkání, během nichž sice na veřejnosti vystupovali jednotně, avšak v soukromých jednáních iniciativu nezřídka přebíral Hitler. Samotná italská veřejnost pak sdílela vůči Německu spíše antipatie.²¹

Benito Mussolini pochopil, že by nebylo moudré a taktické zůstat mimo hlavní vývoj událostí, který měl vést k přetvoření starého evropského řádu, a proto navázal spojení s Hitlerem. Zároveň se *duce* domníval, že *führer* nevyprovokuje případný

¹⁸ Giuliano Procacci, *Dějiny Itálie* (Praha: Lidové noviny, 2010), 337–338.

¹⁹ Gentile, *La Grande Italia*, 183.

²⁰ Podrobněji o italském předválečném vývoji viz Procacci, „Od fašismu k válce“, in *Dějiny Itálie*, 339–353.

²¹ Procacci, *Dějiny Itálie*, 353.

vojenský konflikt dříve než v roce 1943. Předpokládal, že tak bude mít dostatek času na to, aby mohl přezbrojit svoji nedostatečně vybavenou armádu, jejíž slabiny se projeví během předchozích vojenských kampaní v Etiopii a Albánii. Mussolini byl proto nespokojen s jednáním svého spojence v otázce Československa, v níž se snažil zastávat funkci prostředníka. Následně musel strpět povýšenecké chování Berlína, když Hitler Řím pouze informoval o svém jednostranném útoku na Polsko.²²

Duce se po těchto událostech rozhodl ignorovat své pochyby o nepřipravenosti vlastní armády i námitky ministra zahraničí hraběte Galeazza Ciana. Pod dojmem blížícího se konce války spojeného s pádem Francie zaútočila 10. června 1940 Itálie na francouzské hranice. Řím tak vstoupil do válečného stavu s Londýnem a Paříží.²³ Italové se následně rozhodli rozpoutat tzv. paralelní válku k německým operacím.²⁴ Ta byla vedena hned na několika frontách a naprosto nezávisle na nacistickém spojenci. Italské jednotky záhy po vyhlášení války operovaly také v Somálsku a Libyi. Italské námořnictvo rozšířilo své působení ve Středozemním moři.²⁵ Vojenská kampaň, která měla zásadně ovlivnit další vývoj fašistického režimu v následujícím období, se ale teprve připravovala.

Italský útok na Řecko na podzim roku 1940 měl být pouze dalším vítězstvím mocností Osy. Mussolini uvažoval o této akci již dříve, ke skutečným plánům se nicméně dostal až v létě 1940, kdy vydal politické a vojenské směrnice k přípravě útoku. V těchto dokumentech zformuloval podmínky, za kterých měla být Itálii postoupena území Tsamurie a Korfu.²⁶ Pokud by se řecká vláda vzepřela, Itálie měla přistoupit k otevřené vojenské intervenci. Ze strategických důvodů byl ale útok odložen nejdříve na konec září.²⁷ Předzvěstí budoucího konfliktu se stalo potopení řeckého křižníku *Ellis* 15. srpna 1940 v přístavu Tinos. Na přání Mussoliniho a pro nedostatek důkazů, že tato loď byla potopena italskou ponorkou *Delfino*, byl tento fakt světové veřejnosti zamlčen.²⁸

Během letních měsíců roku 1940 nebyla otázka Řecka pro fašisty zcela aktuální. Říšský ministr zahraničí Ribbentrop dal jasně najevo, že vzhledem k nacistickému

²² Sadkovich, „The Italo-Greek War“, 439.

²³ Procacci, *Dějiny Itálie*, 348.

²⁴ Cílem tzv. paralelní války byl vznik italské sféry vlivu na Balkáně a v severní Africe. Třetí říše by pak ovládala celou Evropu na sever od italských hranic. Stephen J. Lee, *European Dictatorships, 1918–1945* (London: Routledge, 2001), 145.

²⁵ Procacci, *Dějiny Itálie*, 354.

²⁶ Oblast Tsamurie se rozkládá na severozápadě pevninského Řecka.

²⁷ Ciano, *Deník*, 97.

²⁸ Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 98.

útoku na britské břehy by bylo nevhodné, aby italský spojenec otevřel nový konflikt na periferii. Mussolini to částečně uvítal, neboť potřeboval získat čas pro nedokončený strategický plán. Myšlenka na řeckou kampaň se ovšem nečekaně oživila na začátku října, když Berlín Římu jednostranně oznámil, že hodlá v následujících dnech obsadit území Rumunska.²⁹ *Duce* byl tímto nadřazeným chováním svého spojence natolik pobouřen, že se rozhodl k okamžité akci. Hrabě Ciano ve svém deníku 12. října 1940 zaznamenal Mussoliniho nespokojenost následovně: „Hitler mne [Mussoliniho – pozn. autora] vždy staví před hotové věci. Tentokrát mu však oplatím stejně. Dozví se z novin, že jsem obsadil Řecko. Tak bude obnovena rovnováha.“³⁰

V následujících dnech Mussolini několikrát svolal svou vojenskou radu včetně generálního štábu a italských politických zástupců v Albánii, odkud měl být útok na Řecko veden. Počátek italské kampaně *duce* určil na 26. října 1940. Armáda tak měla pouze dva týdny na kompletní přípravu. Situaci komplikovala hned od počátku názorová roztržičnost armádního velení. Velitel generálního štábu maršál Pietro Badoglio a ministr Ciano argumentovali, že pro zdařilou operaci proti Athénám je zapotřebí alespoň dvaceti divizí, jejichž mobilizace by včetně přepravy do Tirany trvala minimálně tři měsíce.³¹ Na druhou stranu generální místodržící v Tiraně Francesco Jacomoni *duceho* ujistil o nadšení Albánců pro boj proti Řecku a o mírné lhostejnosti, kterou Řekové chovali k vlastní vládě v Athénách. Tento argument podpořil i budoucí velitel italských vojsk v Albánii Sebastiano Visconti Prasca, který Řím ubezpečil, že útok byl připraven do detailů a že morálka vojáků je výborná.³² Mussolini chtěl věřit pozitivním hlášením o situaci v Albánii, a proto se rozhodl ignorovat jak varování odpůrců okamžitého útoku, tak nepřipravenost své armády. Vydal příkaz, aby generální štáb zredukoval počet útočících divizí z dvaceti na osm. Tento počet by byl ovšem dostačující pouze za předpokladu, že by se Řecko části svého území rychle vzdalo nebo že by ze severních hranic zaútočilo Bulharsko.³³

Zejména velitel generálního štábu, maršál Badoglio, byl Mussoliniho impulzivním rozhodnutím o okamžitém útoku znepokojen. Usiloval proto i dodatečně o to, aby vůdce přesvědčil o odkladu řeckého tažení. Badoglio dokonce vyhrožoval, že odstoupí ze své funkce. Avšak ani to Mussoliniho neodradilo, naopak ho to spíše

²⁹ Ibid., 37.

³⁰ Ciano, *Deník*, 113–4.

³¹ V té době se v Albánii nenacházelo více než devět divizí. Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 41.

³² Ibid., 42–3.

popudilo proti Badogliovi.³⁴ Maršálovi se nakonec podařilo získat pouze dva dny a útok byl definitivně přeložen na 28. října 1940.³⁵

V době příprav úvodní ofenzivy se Mussolini rozhodl zaslat Hitlerovi dopis, v němž ho informoval o svých úmyslech na Balkáně. Ospravedlňoval je vřelým postojem Athén vůči Londýnu, pro něž se řecké teritorium stalo jedním z hlavních pilířů spojenecké strategie ve Středomoří. Velká Británie prý vojensky využívala řecké letecké základny a přístavy. Řecko podle něj bylo ve Středozemním moři dokonce tím, čím Norsko v moři Severním. Přesné datum zamýšleného útoku ale úmyslně neuvedl a pesimistickou německou odpověď na dopis ignoroval.³⁶

V několika málo dnech předcházejících samotnému útoku začali Italové s prvními provokacemi a potyčkami na albánsko-řeckých hranicích. Řím věděl, že na Řecko nemůže zaútočit bezdůvodně, a proto zformuloval dva chabé argumenty, které hodlal předložit Athénám: prvním z nich byla řecká pomoc britské flotile s jejími zásobami. Druhou záminkou se stala tsamurská (albánská) minorita v severním Epiru, která byla podle Říma terčem řeckého útlaku. Fašistická propaganda začala záhy šířit zvěsti o nepravostech a masakrech páchaných na Tsamurech ze strany Řeků. Italové, kteří sami sebe definovali jako ochránce všech Albánců, proto deklarovali, že takové jednání nemíní ponechat bez odezvy.³⁷

Dne 27. října 1940 Řím definitivně rozhodl o útoku. Italský velvyslanec v Athénách Emanuele Grazi obdržel telegram, v němž mu bylo nařízeno předat Mussoliniho ultimátum řecké straně ve 3 hodiny ráno následujícího dne. Grazi dle rozkazu postoupil řeckému vůdci generálu Ioannisovi Metaxasovi italské podmínky, ve kterých Řím požadoval zplnomocnění k vojenské okupaci strategických bodů na řeckém území na dobu, během níž hrozil ozbrojený konflikt s Velkou Británií. V případě, že by se řecká vláda rozhodla klást odpor, měla italská strana přistoupit k prosazení svých požadavků silou. Na samotnou odpověď dostal Metaxas pouze tři hodiny. Ultimátum bylo v mnoha směrech sestaveno tak dokonale, že neponechávalo prostor pro alternativu. Metaxas neměl možnost ve stanovené časové lhůtě konzultovat situaci s králem, ministry nebo generálním štábem. Zároveň nemohl vydat patřičné rozkazy, aby řecké vojsko nekladlo při okupaci odpor. Jedinou možností se tak stala

³³ De Felice, *Mussolini l'alleato I.*, 299. Podobně Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 38.

³⁴ Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 47.

³⁵ Shoda tohoto data s výročím pochodu na Řím je čistě náhodná. Blíže k Badogliovu jednání a nedostatečné přípravě viz denní záznamy ze 17. října a 31. října 1940, Ciano, *Deník*, 115 a 118.

³⁶ Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 48. Podobně De Felice, *Mussolini l'alleato I.*, 305.

defenziva.³⁷ Dne 28. října 1940 v ranních hodinách překročila italská vojska pod velením Sebastiana Viscontiho Prascy albánsko-řeckou hranici.

V prvních dnech kampaně Italové dokázali využít okamžiku překvapení řecké strany a postupovali poměrně rychle. Řekové se v tu chvíli zmohli pouze na slabý odpor. Mussolini se tak utvrdil ve svém správném rozhodnutí, aby na Řecko v nastalé situaci okamžitě zaútočil. Navíc chtěl demonstrovat své úspěchy říšskému spojenci. Již několik hodin po překročení albánsko-řeckých hranic se Mussolini sešel s Hitlerem ve Florencii na plánované schůzce. *Führer* se o průběhu italské ofenzivy dozvěděl až po jejím začátku, a proto byl velmi rozhořčen. Nemohl ji však už zastavit. Jediné, co mohli nacisté udělat, bylo vyjádřit své pochyby. Sám Ribbentrop údajně v soukromí prohlásil, že Italové za podzimních dešťů a přívalů sněhu ničeho nedosáhnou.³⁹

Němci se skutečně nemýlili. Po prvních úspěšných dnech útoku se postup italských jednotek kvůli nepříznivému počasí zastavil. Vojáci čelili přívalovým dešťům, vichru a blátu. Jejich zásobování bylo zpomaleno a v některých případech i přerušeno. Při nedostatečném vybavení se postup nakonec skutečně zastavil. Italské velení se tak muselo vzdát své strategie „bleskové války“ (*guerra lampo* nebo také *guerra di rapido corso*), obdoby německého blitzkriegu.⁴⁰ Ze zamýšleného rychlého obsazení se na konci října stala válka pozíční, která spíše připomínala zákopové boje první světové války.

Vrchní velitel řeckých vojsk Alexandros Papagos zatím mobilizoval své jednotky a 14. listopadu přešel do protiútoku. Italové byli postupně zatlačováni zpět na území Albánie. Jejich výkonnost a morálka klesaly s tím, jak docházely zásoby. Zhoršující se situace na frontě donutila Mussoliniho k zásadnímu kroku. Dne 9. listopadu Ubaldo Soddu vystřídal v čele armádního velení v Albánii Viscontiho Prascu, který byl nejvyšším vojenským vedením prohlášen za nekompetentního. Tento krok byl podle všeho projevem prvního zklamání z vývoje v Řecku. Jeden z Mussoliniho ministrů, Giuseppe Bottai, si v ten den poznamenal, že italské síly „mají problémy“. Ciano pak přiznal, že vrchní velení je neobratné. Tou dobou se pokles morálky a důvěry začal objevovat i mezi italskou veřejností, protože společnost čelila prvotnímu neočekávanému zklamání z vývoje na bojišti.⁴¹

³⁷ Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 34.

³⁸ *Ibid.*, 50.

³⁹ *Ibid.*, 53–54.

⁴⁰ Sadkovich, „Italian Morale“, 99.

⁴¹ *Ibid.*, 100.

Během listopadu se situace na frontě pouze zhoršovala. Podle zprávy vrchního velení o ústupu italských vojsk sepsané na konci téhož měsíce mohlo být padlých na italské straně citelně více než na té řecké. Ukázalo se, že ani nová italská obranná linie není dostačující. 28. listopadu Řekové dosáhli města Pogradce, který se měl původně stát pilířem italské zimní defenzivy.⁴² Nedostávalo se vojenského materiálu. Tanky, které uvízly v bahně, byly ponechávány na místě. Nálada v zákopech strmě klesala. Vojáci v horách trpěli omrzlinami, v bažinách úplavicí. Špatně zásobované nemocnice byly přeplněné a ranění museli být ukládáni pod širým nebem. Dokonce i nové posily přijíždějící do Albánie byly již od počátku demotivované zprávami, které do Itálie přicházely. Vrchní velení se snažilo pozvednout morálku vojska důrazným apelem na patriotismus a vojenskou čest. Soddu měl dokonce vojáky vyzývat k boji za italskou vlajku proti nepříteli, který „nemůže a ani by neměl být lepším“. S postupem času se zdálo, že Italové dosáhli velmi křehké rovnováhy mezi demoralizovanou náladou zapříčiněnou šokem z odhodlané řecké obrany a jednoduchou nutností bránit se proti postupujícímu nepříteli.⁴³

Na začátku prosince 1940 se situace italské armády zdála katastrofální. Například horská divize *Modena* utrpěla od počátku italské vojenské kampaně v Řecku 70 % ztrát své bojové kapacity, horská divize *Julia* pak dokonce až 75 %, přičemž se ocitla na pokraji fyzického zhroucení.⁴⁴ Za nejkritičtější den celé italské kampaně v Řecku, kdy měla morálka klesnout na samé dno, je považován 4. prosinec 1940. V tento den generál Soddu Římu navrhl, aby požádal Berlín o pomoc. To ovšem Mussolini kategoricky odmítl.

Před koncem roku 1940 se *duce* rozhodl pro další klíčovou změnu ve vrchním velení. 4. prosince byl Ugo Cavallero jmenován do čela generálního štábu místo maršála Badogliu. Zároveň se ujal funkce velitele vojsk v Albánii po odvolaném generálovi Soddu, který byl stejně jako jeho předchůdce Visconti Prasca nařčen z nekompetentnosti.⁴⁵ Cavallerovým hlavním úkolem bylo vybudování nové obranné linie. Jak poznamenal Bottai, Mussoliniho heslo „Zvítězíme!“ se v těch dnech spíše modifikovalo v „Nemůžeme být poraženi!“.⁴⁶ Okolo Vánoc se situace na frontě ustálila.

⁴² Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 75–76.

⁴³ Sadkovich, „Italian Morale“, 100–101.

⁴⁴ Ibid., 102.

⁴⁵ Sadkovich, „The Italo-Greek War“, 442.

⁴⁶ Sadkovich, „Italian Morale“, 108.

10. ledna 1941 dosáhli Řekové dobytím města Klisury svého posledního velkého vítězství.⁴⁷

Ani na počátku nového roku se Mussolini nevzdával naděje na úspěšný konec balkánské kampaně. Italům ovšem přibyla nová starost v podobě ambiciózního nacistického spojence a jeho snahy o penetraci na Balkán. Berlín se totiž v lednu 1941 pokusil v Athénách vyjednávat mír, který by v závěrečné fázi italskou stranu spíše donutil k ústupkům. *Duce* se oprávněně obával, že by se řecká kampaň mohla změnit v nacistické vítězství a Itálie by se vůči Říši dostala do vazalského postavení. Proto se snažil německý vliv co nejvíce eliminovat. Řekové mu v tomto směru jeho snahu neulehčovali. Byli odhodláni italským jednotkám nadále klást nejvyšší možný odpor. Ve vztahu k nacistům byli ovšem přístupnější. Mussolini nemohl doufat ani v podporu ze strany Bulharska, na které původně spoléhal. Sofie sice do války na straně Osy vstoupila, přikláněla se ale spíše k Berlínu.⁴⁸

Duce se proto rozhodl pro novou schůzku s *führerem*, aby společně stanovili jasné cíle a hranice vlivu v Řecku. Na lednové schůzce v Salzburgu ovšem k zásadnímu rozhodnutí nedošlo a setkání bylo italskou stranou považováno za diplomatický neúspěch.⁴⁹ V té době bylo zřejmé, že se Němci na Balkáně chystají zakročit v nejkratší možné době. Pro Italy bylo nepředstavitelné, že by po jejich vynaloženém úsilí a vysokých ztrátách měla Říše dosáhnout snadného vítězství.

Mussolini byl odhodlán co nejdříve obrátit vývoj na frontě ve svůj prospěch, a proto svolal na 17. ledna schůzi nejvýše postavených italských politiků. Během setkání jim oznámil, že musí všichni bez výjimky – tj. vláda, členové Velké fašistické rady i vůdčí osobnosti strany – odcestovat do Albánie, kde měl každý navštívit frontovou linii. Podle přítomných byl v tomto rozhodnutí cítit *duceho* sarkasmus.⁵⁰ Cílem se měla stát jak podpora morálky vojáků, tak určité poučení zhýčkané politické elity o realitě války.

Za symbolický okamžik zvratu vývoje na řecko-albánské frontě může být považována smrt řeckého diktátora Ioannise Metaxase 29. ledna 1941. Ačkoli řecké jednotky neustoupily, únava a ztráta vůdčí osobnosti, která dosud stmelovala národní odpor, se na nich začaly podepisovat. V únoru Athény podnikly novou ofenzivu, kterou se Italům podařilo odvrátit. Itálie rovněž dokázala zkvalitnit zásobování vojáků potravinami. Čerstvé posily byly lépe cvičeny a dostávalo se jim nového vojenského

⁴⁷ Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 80.

⁴⁸ Sadkovich, „The Italo-Greek War“, 449.

⁴⁹ *Ibid.*, 450.

vybavení. Cavallero v jednom z únorových hlášení ohodnotil morálku italského vojska velmi pozitivně. Jak zmínil jeden z fašistických důstojníků, v únoru měl každý dostatek jídla a věřil ve vítězství.⁵¹

Přestože by se toto vykreslení vývoje v Albánii ke konci února mohlo zdát pozitivní, situace pro Itálii byla stále značně kritická. S cílem podpořit své vojáky se *duce* rozhodl, že se osobně zúčastní jarní ofenzivy. Samotný útok se ale již od prvního dne (9. března) ukázal jako neúspěšný. Linie se nepohnula a Italové pouze zaznamenali další ztráty.⁵² Při svém odjezdu Mussolini poznamenal: „Jsem znechucen tímto prostředím. Vůbec jsme nepokročili. Až dosud mě všichni klamali.“⁵³

Zatímco se Italové marně snažili prorazit řeckou obranu, Hitler získal na svoji stranu Bulharsko⁵⁴ a začal na bulharsko-řeckých hranicích rozmisťovat jednotky wehrmachtu. Mussolinimu bylo v tu chvíli jasné, že německé intervenci na Balkáně nedokáže zabránit. Jedinou možností Říma bylo se svým spojencem spolupracovat a případně se mu snažit konkurovat při obsazování nových území, pro která Italové tolik ztratili. Berlín ale nejprve musel přepracovat plán útoku na Řecko (*Marita*), jelikož se původně předpokládalo, že se k Ose přikloní i Jugoslávie. Převrat v Bělehradě v noci z 26. na 27. března 1941 namířený proti regentské vládě prince Pavla a následná rekonstrukce probritsky smýšlejícího kabinetu donutily *führera*, aby do balkánské kampaně zahrnul i Jugoslávii.

Dne 6. dubna 1941 byl zahájen německý útok na Jugoslávii a Řecko. Němci v Řecku postupovali hladce. Již 9. dubna vstoupili do Soluně a o čtyři dny později se před italsko-německými jednotkami začali Řekové stahovat z Albánie. Někteří řečtí generálové bojující na albánské frontě z vlastní iniciativy a bez konzultací s generálním štábem nebo athénskou vládou požádali o příměří.⁵⁵ Italové se dostali do svízelné situace, protože jejich vyčerpaní vojáci museli stále ještě čelit řeckým snahám o pozdržení jejich postupu. Naopak německé motorizované a dobře vyzbrojené jednotky, kterým nebyl kladen větší odpor, postupovaly jistě.⁵⁶ Nacisté tak nad Italy brzy získali převahu.

⁵⁰ Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 97.

⁵¹ Sadkovich, „Italian Morale“, 110.

⁵² Italové měli utrpět ztráty v počtu 12 tisíc zraněných a padlých. Přesto důstojníci tvrdili, že přítomnost *duceho* na frontové linii vojáky povzbudila a že ofenziva způsobila větší pošramocení morálky na řecké straně. *Ibid.*, 111.

⁵³ Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 112.

⁵⁴ Bulharsko se oficiálně přidalo k paktu Berlín–Řím–Tokyo 1. března 1941. *Ibid.*, 113.

⁵⁵ *Ibid.*, 118–119.

⁵⁶ Sadkovich, „Italian Morale“, 111.

Konečné příměří bylo podepsáno již 23. dubna. Následně byla zřízena loutková kolaborantská vláda generála Tsolakoglu, který za řeckou stranu podepsal listinu o ukončení všech operací. Druhý den bylo v italském vojenském věstníku s potěšením oznámeno, že do 18:00 předcházejícího dne byly zastaveny všechny nepřátelské akce a že obsazení řeckého teritoria proběhlo bez komplikací.⁵⁷

Řecko-italská válka se pro Řím stala vojenským fiaskem, které pohlcovalo lidské životy, vojenský materiál a peníze. Podle J. Sadkoviche se v dubnu 1941 na území Albánie a Řecka nacházelo přes 30 tisíc důstojníků, téměř 500 tisíc vojáků a cca 150 tisíc *carabinieri* a dalších příslušníků italských ozbrojených sil. Během celého útoku pak na italské straně padlo téměř 14 tisíc osob a 25 tisíc bylo pohřešováno. Zaregistrováno bylo až 12 tisíc případů omrzlin, 52 tisíc různých druhů onemocnění a 51 tisíc zranění v boji. Celkové italské ztráty padlých a raněných mužů jsou sečteny na 154 tisíc, přičemž řecká strana ztratila přibližně 90 tisíc mužů.⁵⁸

⁵⁷ Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 121.

⁵⁸ Sadkovich, „Italian Morale“, 114.

2. Řecko-italská válka a řecká obrana

Řecko prošlo v meziválečném období bouřlivým vývojem, během něhož vystřídal velké množství vlád včetně diktatury, zažilo populační šok v podobě přílivu až jednoho milionu Řeků z Malé Asie a stihlo transformaci státního zřízení z monarchie na republiku a po několika letech zase naopak. V listopadu 1935 nastoupil na řecký trůn po svém návratu z exilu král Jiří II. Situace na řecké politické scéně se ale ustálila až v létě 1936, když se generál Ioannis Metaxas, který byl považován za monarchistu a zároveň odpůrce parlamentarismu a liberalismu, stanul v čele vlády. Jeho dubnové jmenování premiérem se v Athénách neobešlo bez strachu z ohrožení demokracie. Jiří II. ale občany ujistil, že v případě jakékoli radikální změny směřující k oslabení svobody proti Metaxasovi zakročí. Svůj slib však nedodržel, což částečně přispělo k nedůvěře široké společnosti v královskou rodinu v poválečném období. Dne 4. srpna 1936 premiér Metaxas vydal dva klíčové dekrety, jež měly národ „zachránit“ před komunistickou hrozbou. První rušil platnost všech článků ústavy, které pojednávaly o uplatňování demokratických práv a svobod občanů. Druhý rozpouštěl parlament bez stanovení termínu příštích voleb. Byla tak nastolena tzv. *diktatura čtvrtého srpna*, která měla v Řecku následující čtyři roky udržet politickou stabilitu.⁵⁹

Budování Metaxasova autoritativního režimu podstatně ovlivnila skutečnost, že jeho vláda nebyla výrazněji podpořena řeckou společností. Od toho se také odvíjely kroky podnikané k potlačení opozice a vybudování centralistického státu, jehož iluzorní popularita by v lidech vzbuzovala alespoň minimální důvěru. Nejvýznamnějším nástrojem takového druhu se stala tajná policie, do jejíhož čela byl dosazen ministr veřejné bezpečnosti Konstantinos Maniadakis. Tato bezpečnostní složka se zaměřovala na opozici v celém politickém spektru od komunistů po příslušníky pravice, kteří by mohli vystoupit proti režimu. Jejich osudem se pak stala internace, deportace nebo ostrakizace.⁶⁰

Během těchto represí nejdéle odolávala Komunistická strana Řecka, která byla z předchozího období zvyklá na práci v ilegalitě. Práce tajné policie byla ale tak precizní, že do tří let od nastolení režimu bylo pozatýkáno prakticky celé politbyro ÚV KSŘ. Generální tajemník strany Nikos Zachariadis se do rukou policie dostal již v září 1936. Opatření proti členům komunistické strany byla nejpřísnější. Jedním z nich se

⁵⁹ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 412–416.

stalo tzv. prohlášení loajality (*dilosis*), jež museli zatčení podepsat, pokud se chtěli dostat z vězení na svobodu. Tento dokument, který byl mimo jiné zveřejňován v tisku, obsahoval slib zřeknutí se komunistické ideologie a oddanosti režimu.⁶¹ Dalším rafinovaným způsobem potlačování komunistické opozice bylo vytvoření stínového ústředního výboru KSŘ (tzv. Prozatímní správa), do jehož čela byl dosazen člen stranického vedení Michailidis kolaborující s Metaxasovým režimem. Tento orgán byl vytvořen Maniadakisovou tajnou policií uměle, aby vyvíjel fiktivní aktivitu a mátl jednotlivé komunistické buňky operující v ilegalitě. Uvězněný generální tajemník Zachariadis věřil v pravost Prozatímní správy až do konce roku 1940.⁶²

Generál Metaxas si chtěl zajistit přízeň lidu především zaváděním populistických sociálních reforem. Cílovou skupinou se stali zejména dělníci a rolníci, kteří tvořili většinu obyvatelstva. Mezi nové vymoženosti sociálního systému patřila osmihodinová pracovní doba, možnost podpisu kolektivních pracovních smluv, garance minimální mzdy nebo sociální pojištění. Aby zdůraznil svou roli vůdce a ochránce lidových vrstev, nechal se Metaxas nazývat „prvním rolníkem“ (*Protos agrotis*) a „prvním dělníkem“ (*Protos ergatis*). Velmi časté byly také Metaxasovy cesty na venkov, jimiž se snažil přiblížit svému národu a demonstrovat, že pro něj není pouze anonymní masou.⁶³ Projevem porozumění řeckému lidu bylo i zavedení výuky lidového jazyka *dimotiki* ve školách a jeho používání na veřejnosti.

V neposlední řadě musel Metaxas vyřešit problém absence „státostrany“⁶⁴, která v jiných evropských diktaturách sloužila k více či méně úspěšné indoktrinaci režimní ideologie. Byly proto založeny dvě organizace, které měly převzít její funkci, a sice tzv. prapory práce a mládežnická organizace EON (Národní organizace mládeže). EON postupně získávala na důležitosti, až se stala základem režimní propagandy. Za pomoci této instituce si měla řecká mládež osvojit prorežimní hodnoty a cíle. EON nakonec pohltila i prapory práce a počet jejích členů se vyšplhal k jednomu milionu. Členství v EON bylo stejně jako v odborech povinné a mnozí vstupovali pod silným nátlakem.⁶⁵

Charakteristickým znakem *diktatury čtvrtého srpna* byl i rozvoj zemědělství, průmyslu a loďarství. Například řecká námořní flotila zaujímala v celkové tonáži v roce

⁶⁰ Clogg, *A Concise History*, 118.

⁶¹ Petrakis, *The Metaxas Myth*, 34–35.

⁶² Hradečný, *Dějiny Řecka*, 417.

⁶³ Petrakis, *The Metaxas Myth*, 54 a 59–60.

⁶⁴ Metaxasova Strana svobodomyšlných byla pouze menší partají krajní pravice, která nehrála významnější roli. Viz Hradečný, *Dějiny Řecka*, 416.

⁶⁵ Petrakis, *The Metaxas Myth*, 18–25.

1938 desáté místo na světě a v přepočtu na obyvatele byla třetí za Norskem a Velkou Británií. Paradoxně ovšem pozitivní tendence hospodářského růstu nezabránila tomu, aby se zvyšoval obchodní a platební deficit státu. Metaxas totiž tužil, že se blíží vojenský konflikt, který by mohl ohrozit hranice Řecka. Investoval proto obrovské částky do zbrojení a na řecko-bulharských hranicích nechal vystavět obranný val, známý také jako Metaxasova linie.⁶⁶ Životní úroveň Řeků byla proto i v době hospodářského růstu jednou z nejnižších v Evropě a podle některých údajů se mělo až 80 % obyvatelstva nacházet pod hranicí chudoby.⁶⁷

Jak vysvětluje P. Hradečný, Metaxasův režim vycházel z domácích tradic a historie a jeho cílem bylo sjednocení řeckého národa skrze tyto hodnoty. Diktátorovou motivací se stalo vytvoření „Nového státu“ (*Neon kratos*), který by ztělesňoval „třetí řeckou civilizaci“ a navazovala by tak na odkaz starověkého Řecka a Byzance. Nacionalisticky smýšlející společnost tohoto nového Řecka měla podřizovat své zájmy potřebám národa a měla být naprosto oddána Řecku, králi, Metaxasovi a pravoslavné církvi.⁶⁸ Ani jeden z těchto cílů se ale generálu Metaxasovi až do podzimu 1940 nepovedl naplnit. Řecká společnost byla vůči jeho vládě imunní. Avšak k otevřeným protestům proti režimu také nedocházelo.

Řecko druhé poloviny 30. let bylo jednoznačně centralistickým státem, který se nacházel pod vlivem tajné policie, cenzury a represí proti opozici. V čele režimu stál diktátor, který se nechával oslovovat „vůdce“ (*Archigos*). Významnou roli pak hrála mládežnická organizace EON, která měla napomoci ke kontrole mas a zpopulárnění diktatury. Vláda generála Metaxase odsuzovala liberalismus, parlamentarismus a komunismus a naopak se hlásila k nacionalismu, ovšem nikoli militantnímu. Všechny tyto znaky by mohly vést k domněnce, že se Metaxasova vláda velmi přibližovala fašistické diktatuře. K tomu jí na druhou stranu chyběly především fašistická státostrana, touha po územní expanzi a rasově zaměřená politika. Metaxasova diktatura by se proto zřejmě dala charakterizovat jako autoritářská a paternalistická podobající se

⁶⁶ Metaxas započal s reorganizací armády okamžitě po svém nástupu k moci. Jedním z jeho prvních kroků bylo prodloužení vojenské služby z jednoho na dva roky. Výcvik byl veden francouzskými důstojníky. Zároveň byla založena vojenská akademie pro důstojníky. Mezi lety 1936 až 1940 bylo do řecké armády investováno závratných 6,6 miliardy drachem. Podle odhadů měla mít řecká armáda v době míru k dispozici 65 tisíc až 85 tisíc mužů. V případě ohrožení země mohl tento počet stoupnout až na 500 tisíc vojáků. M. B. a A. J. B., „The Invasion of Greece,“ *Bulletin of International News* 17 (1940): 1410. Místo pro výstavbu Metaxasovy linie v této oblasti nebylo zvoleno náhodně. Přání Bulharů získat přístup k Egejskému moři na úkor Řecka bylo všeobecně známé a pramenilo z revizionismu první světové války.

⁶⁷ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 418.

⁶⁸ Clogg, *A Concise History*, 117.

spíše než Mussoliniho Itálii nebo Hitlerově Německu Salazarově korporativnímu státu v Portugalsku. Samotný Metaxas si do svého deníku poznamenal, že by svou vládu charakterizoval jako antikomunistickou, antiparlamentní a totalitní, spočívající na dělnickém a rolnickém základě.⁶⁹

Přestože na domácí scéně Metaxas nebyl příliš oblíbeným a úspěšným státníkem, v zahraniční politice se mu vedlo lépe. On sám často tíhl k Německu a Berlín se v době jeho vlády stal hlavním řeckým obchodním partnerem.⁷⁰ Jako protipól působil král Jiří II., jenž měl naopak velmi blízko k druhému nejsilnějšímu obchodnímu spojenci, Velké Británii. Londýn spojovaly s Athénami již tradičně dobré vztahy, které se zakládaly zejména na silném zastoupení britského loďstva ve Středomoří a jeho přítomnosti v řeckých přístavech. Metaxas se proto snažil navázat blízké vztahy jak s Londýnem, tak s Berlínem, avšak přesto udržet neutralitu.

Řecká zahraniční politika ale musela řešit nejen obchodní záležitosti. Metaxas se zejména obával narůstajícího vlivu Itálie ve východním Středomoří. Jeho pochyby se naplnily v dubnu 1939, když italská vojska vstoupila do Albánie. K uklidnění nedošlo ani po výměně nót potvrzujících „přátelství a spolupráci“ z 30. září 1939, které navazovaly na Pakt přátelství a smíru podepsaný v Římě v roce 1928.⁷¹ Generál Metaxas proto začal hledat spojence, na kterého by se v případě ohrožení ze strany Itálie mohl obrátit. Třetí říše se nechtěla k Athénám postavit otevřeně zády. Dala ovšem jasně najevo, že v té době je Středomoří italskou sférou vlivu. Metaxas se nemohl spolehnout ani na své balkánské sousedy. Balkánská dohoda se na konci 30. let dala považovat už jen za formální regionální uskupení, které nenaplnovalo původní cíl kolektivní obrany.⁷² Jediné západní velmoci, které se tedy mohly postavit na stranu Metaxase, byly Velká Británie a Francie. Avšak v rámci politiky appeasementu ani jeden z těchto států nechtěl Řecku poskytnout garanci hranic a do dubna 1939 Athénám oba radily, aby vůči Londýnu a Paříži uplatňovaly tzv. politiku „přátelské neutrality“. Britsko-francouzskou záruku pomoci, pokud se Řecko stane obětí vojenského útoku, Athény (spolu s Bukureští) obdržely až týden po zahájení italské invaze do Albánie.

⁶⁹ Lee, *European Dictatorships*, 292. Hradečný, *Dějiny Řecka*, 418–420. Clogg, *A Concise History*, 115.

⁷⁰ Německo nejčastěji odebíralo řecké zemědělské přebytky a naopak vyváželo produkty německého průmyslu. Podíl Berlína na řeckém exportu se v letech 1930–1938 zvýšil z 24 % na 39 % a jeho podíl na řeckém importu stoupl z 10 % na 29 %. Viz Hradečný, *Dějiny Řecka*, 421.

⁷¹ M. B. a A. J. B., „The Invasion of Greece“, 1413.

⁷² V roce 1936 dali Řekové svým balkánským partnerům jasně najevo, že v případě agrese Mussoliniho Itálie proti některému členovi Balkánské dohody na jeho obranu nevystoupí. Princip neuplatnění vojenské pomoci v důsledku útoku nebalkánské mocnosti byl na žádost Řecka a Turecka zakotven do vojenské konvence z 10. listopadu 1936. Řekové tak šli nevědomky sami proti sobě. Hradečný, *Dějiny Řecka*, 420.

Přesto tato garance nemůže být považována za zcela plnohodnotnou, jelikož to byl pouze příslib podpory, která bude „ve spojeneckých silách“, nikoli bezpodmínečný závazek, že Londýn nebo Paříž vstoupí do války, aby Řecko bránily.⁷³ Generál Metaxas se tak utvrdil ve svém přesvědčení, že musí za každou cenu udržet svou zemi v přísné neutralitě a balancovat mezi Berlínem a Londýnem.

Tato strategie se ale začala v létě 1940 hroutit. Italské provokace na albánsko-řeckých hranicích se stupňovaly. Jedním z jejich vrcholů bylo potopení řeckého křižníku *Ellis* italskou ponorkou. Metaxas měl podle svědků druhý den na setkání vlády prohlásit, že řecká zahraniční politika je od tohoto okamžiku jasná: Řecko se musí postavit na stranu Anglie.⁷⁴ Definitivně se ale Athény přidaly na stranu Spojenců až 28. října 1940, kdy generál Metaxas obdržel italské ultimátum s oznámením o obsazení blíže neurčených strategických pozic na řeckém území. Řecký vůdce italské podmínky bez jakýchkoli konzultací rázně odmítl s jednou z nejslavnějších vět řecké historie: „Alors, c'est la guerre.“⁷⁵ V tento okamžik nedostatečně vyzbrojené Řecko vstoupilo do války proti jedné z mocností Osy. Reakce obyčejného lidu byla neočekávaná. Řecká veřejnost vyšla do ulic a slavila vyhlášení války. Metaxas si tento den do svého deníku poznamenal, že se cítí sebejistě a věří ve vítězství. Na druhou stranu podle svých slov tušil, že Řecko bude muset brzy čelit nejen Italům, ale i Němcům.⁷⁶

Po italské invazi do Albánie si řecký generální štáb velmi rychle uvědomil, jaké nebezpečí hrozí na řecko-albánské hranici. S určitou nelibostí tak musela část jednotek opustit slavnou Metaxasovu linii, na jejíž konstrukci na řecko-bulharských hranicích bylo vynaloženo nesmírné úsilí, a přesunout se na severozápad země. 28. října se tento krok ukázal jako velmi prozíravý. Italské útočící jednotky, početně výrazně převyšující řecké, totiž musely vzdorovat nejen špatnému počasí, které jim nedovolovalo jinak nezbytně nutnou leteckou podporu, ale také silné defenzivě.⁷⁷ Řečtí vojáci měli současně velmi užitečnou oporu v místním obyvatelstvu, které přispělo znalostí terénu a

⁷³ Lee, *European Dictatorships*, 290.

⁷⁴ Dragoumis, *Greece at War*, 21.

⁷⁵ „Pak tedy bude válka.“ Hradečný, *Dějiny Řecka*, 423.

⁷⁶ Dragoumis, *Greece at War*, 24.

⁷⁷ Italská armáda měla v době útoku čítat mimo jiné 59 pěších praporů, 135 dělostřeleckých baterií a 150 tanků. Celkem mělo být tedy nasazeno cca 100 tisíc mužů včetně příslušníků černých košil a místních Albánců znalých terénu. Italové měli také početní i kvalitativní převahu v letectvu. Naopak celkový počet italských jednotek na albánské hranici byl omezenější: 39 praporů pěchoty, 40 dělostřeleckých baterií různých ráží. Celkem tedy 35 tisíc mužů. Několik menších jednotek se pak nacházelo na Korfu a u Prevezy. Terzakis, *The Greek Epic*, 33.

pomáhalo s transportem materiálu přes nedostupný horský terén. Italové proto museli přehodnotit svůj optimistický úsudek, že Řekové budou odporovat maximálně jeden týden. Odpor řecké armády a místního obyvatelstva zaskočila i samotný řecký generální štáb. Velitelům řeckých divizí bylo totiž na počátku útoku doporučeno, ať nedoufají ve velká vítězství a raději se stáhnou na obrannou linii, aby tak mohli bránit mobilizační centra. Pesimismus vojenského velení vyjádřil nejlépe náčelník generálního štábu, generál Alexandros Papagos, který si pouze přál, aby byla zachráněna čest armády a tedy aby nedošlo ke zhroucení bojové linie před dokončením mobilizace.⁷⁸

Situace se ovšem nečekaně zvrátila v řecký prospěch a po několika dnech byl italský postup zastaven. Papagosovi se pak podařilo zkonsolidovat mobilizované jednotky a 14. listopadu Řekové na celé frontě přešli do protiofenzivy. O týden později již řečtí vojáci vstupovali do města Korytsa na jihovýchodě Albánie, kde je vítězoslavně vítali místní etničtí Řekové.⁷⁹ Dne 30. listopadu pak padlo další významné město oblasti, Pogradec. Řecký postup se ale musel postupně zpomalit. Řekové tušili, že pokud by skutečně chtěli Itálii „zatlačit zpátky do moře“, došlo by k přerušení jejich vlastních zásobovacích linií. Dalším faktorem byla vyčerpanost řeckých vojáků, kteří se často dostávali na pokraj fyzických sil. Přesto se nakonec Athénám během podzimu podařilo kontrolovat až jednu třetinu albánského území.⁸⁰

Řecko ovšem nebylo v boji proti jedné z mocností Osy zdaleka osamoceno. Dostávalo se mu výrazné politické podpory ze všech států, které buď dosud udržovaly neutralitu, nebo byly s Itálií znepřáteleny. Bohužel většina těchto projevů vyjadřovala pouze verbálně úctu a psychickou oporu. Materiální a vojenskou pomoc se odvážila nabídnout jedině Velká Británie, která se otevřeně stala řeckým spojencem. Již 24. září 1940, tedy měsíc před italským útokem, dostal britský velvyslanec v Athénách Sir Michael Palairt rozkaz, aby se v případě války mezi Itálií a Řeckem za každou cenu snažil Metaxase přesvědčit o nutnosti bojovat. V memorandu britského ministerstva zahraničí z 15. října byl tento postoj vysvětlen tak, že v okamžiku, kdy by Itálie vpadla do Egypta, je klíčové, aby Athény svým odporem proti *ducemu* odpoutaly jeho pozornost od Afriky. Dalším důvodem se pak staly obavy, že by se nejstrategičtější bod východního Středomoří, Kréta, dostal do italských rukou. Proto se také britský ministerský předseda Winston Churchill okamžitě po zahájení italské invaze do Řecka

⁷⁸ Dragoumis, *Greece at War*, 25.

⁷⁹ Ibid., 26–27.

⁸⁰ Misha Glenny, *Balkán 1804-1999: nacionalismus, válka a velmoci* (Praha: BB art, 2003), 363.

rozhodl na Balkáně zasáhnout. Uvědomoval si důležitost polohy Řecka pro další operace a byl si vědom toho, že v případě odmítnutí pomoci by byla v sázce britská prestiž. Churchill dokonce prohlásil, že obrana Kréty je téměř stejně významná jako úspěšná ofenziva v Libyi a pád Athén by byl pro Londýn větší ranou než ztráta Keni nebo Chartúmu. Britští vojenští velitelé byli ale k tomuto výroku skeptičtí a Churchillův zápal pro řeckou záležitost mírnili.⁸¹ V prvních týdnech italské kampaně tak Británie Řecko podpořila pouze omezenou leteckou pomocí a dodávkami materiálu.

V zimě 1940 se Němci v důsledku vojenských neúspěchů svého spojence rozhodli do řecko-italské války zasáhnout a zprostředkovat separátní mír. Všechny tyto snahy byly ovšem marné a Metaxas vždy nabídku odmítl. Na počátku roku 1941 bylo již Řekům jasné, že se blíží přímá vojenská konfrontace s německou armádou. Pro plnohodnotnou ochranu řecko-bulharských hranic, odkud byl německý útok očekáván, bylo podle generála Papagose třeba dalších devíti divizí. Vyčerpaná řecká armáda se proto v lednu obrátila na Londýn s žádostí o pomoc. Britové v tu chvíli ovšem byli schopni poskytnout nanejvýš dvě až tři divize, přičemž nebylo zcela jisté, zda by dorazily do Řecka včas. Metaxas tuto nabídku odmítl se slovy, že by britská pomoc v takovém měřítku spíše Němce vyprovokovala, než je zadržela.⁸² Jednání Athén a Londýna potvrdila určitou nedůvěru, která mezi oběma spojenci panovala po celou dobu. Řekové totiž oprávněně podezírali Brity, že se je snaží nalákat do války proti Německu. Naopak Britové se přes všechna ujištění Athén obávali, že Řekové uvažují o separátním míru s Itálií. Jednání proto byla z obou stran prováděna s nejvyšší opatrností.⁸³

Za symbolický zvrat ve vývoji řecko-italské války lze považovat 29. leden 1941, kdy generál Metaxas podlehl na první pohled banálnímu nachlazení. Král Jiří II. jmenoval novým ministerským předsedou Alexandrose Koryzise, demokraticky zaměřeného bankéře, který ovšem postrádal jakékoli vůdčí kvality. První událost, které se účastnil jako řecký premiér, byla tajná britsko-řecká schůzka 23. února 1941 v královském paláci Tatoi u Athén, kde se měly obě strany shodnout na dalším postupu. Konference z Tatoi je zejména kvůli řecké nerozhodnosti považována za jedno z nejkontroverznějších jednání v historii druhé světové války. Britský ministr zahraničí Anthony Eden na setkání prohlásil, že Londýn Athénám poskytne maximum možné

⁸¹ Martin van Creveld, „Prelude to Disaster: The British Decision to Aid Greece, 1940-41,“ *Journal of Contemporary History* 9 (1974): 66–67.

⁸² Dragoumis, *Greece at War*, 33.

pomoci, tj. 100 tisíc mužů, 142 tanků, několik leteckých jednotek a další materiál. Britská nabídka ale ani v tomto rozsahu nemohla uspokojit řecké požadavky, a tak byla naděje na úspěšnou obranu Řecka podmíněna tureckou a jugoslávskou pomocí. Postoje obou balkánských sousedů ovšem nebyly stále zcela jasné, a proto Koryzis s přijetím britské nabídky váhal. Otázka Jugoslávie se v Tatoí opět vynořila v souvislosti s plánováním obranné linie na bulharsko-řeckých hranicích. Pokud by se totiž Bělehrad přiklonil ke Spojencům, Soluň by se kvůli své strategické poloze v Egejském moři stala zásobovacím přístavem pro Jugoslávii a bylo by ji třeba o to více bránit. V opačném případě by byly řecké pozice v Thrákii neobhajitelné a Řekové by se museli stáhnout na strategickou obrannou linii řeky Aliakmon ležící jihozápadně od Soluně. Řečtí vojáci v Albánii by pak tento ústup mohli vnímat jako zradu. Spojenci byli tedy postaveni před závažné rozhodnutí, ve stínu jugoslávského váhání se jim totiž ze strategického úhlu pohledu jako jediný rozumný plán jevila právě možnost obrany na linii Aliakmon. To ovšem z politického hlediska znamenalo faktické odmítnutí jugoslávské intervence na straně Spojenců, čímž by byl současně pohřben jeden z předpokladů, který dával britské pomoci Řecku vůbec smysl. V závěru konference v Tatoí bylo rozhodnuto, že budou do Ankarý a Bělehradu vyslány telegramy s žádostí o vyjádření jasného stanoviska. Zároveň ale začaly přípravy na ústup z Thrákie a případně i Albánie. Nedlouho poté Spojenci obdrželi od obou řeckých sousedů odpověď, která v případě německého útoku na Řecko vojenskou pomoc vyloučila.⁸⁴ Po tomto oznámení se objevily nové spekulace o separátním míru s Itálií a britsko-řecké partnerství dostalo nové trhliny.

V březnu 1941 Italové uskutečnili v Albánii novou ofenzivu, která se pro Řím změnila v drtivou porážku. Ani dvojnásobné italské přečíslení nedokázalo prolomit řeckou obranu. Na začátku měsíce zároveň Bulharsko podepsalo spojení s Osou a poskytlo své území pro německý útok na Řecko. Athény se proto rozhodly neztrácet čas a začít se stahováním svých jednotek z Thrákie. Britové v této situaci mohli pouze souhlasit.

Po zahájení německé invaze do Řecka 6. dubna 1941 dostal vývoj celé vojenské operace velmi rychlý spád.⁸⁵ Již 9. dubna byla po pádu Metaxasovy linie dobytá Soluň a o tři dny později vydal generál Papagos rozkaz, aby se řecké jednotky začaly stahovat

⁸³ van Creveld, „Prelude to Disaster“, 76–79.

⁸⁴ Ibid., 81–84.

z Albánie a podpořily obranu řeky Aliakmon. Vyčerpaní vojáci byli tímto jednáním silně demoralizováni a velitelé na frontě začali uvažovat o kapitulaci do německých rukou. 18. dubna byla svolána britsko-řecká schůzka, na které se obě strany shodly, že v nastalé situaci není možné ve válce pokračovat. Bylo rozhodnuto o definitivním stažení všech britských jednotek z řecké pevniny. Ministerský předseda Koryzis převzal zodpovědnost za řecký neúspěch při obraně vlasti a v noci z 18. na 19. dubna spáchal sebevraždu.⁸⁶ Na jeho místo byl spěšně jmenován Emmanuil Tsuderis, který byl znám svou dřívější opozicí vůči Metaxasovu režimu. Přestože athénská vláda a generální štáb odmítly myšlenku kapitulace, 23. dubna generál Tsolakoglu a další řečtí velící důstojníci vyjednali s Němci na albánské frontě příměří. Ve stejný den se athénská vláda v čele s králem Jiřím II. evakuovala na Krétu. Během posledního dubnového týdne se na ostrov pokusila přesunout i většina britských jednotek.⁸⁷ Německo-italské obsazení pevninského Řecka bylo završeno pádem Athén 27. dubna 1941. Pozornost Němců se pak obrátila ke Krétě, která byla dobyta během následujícího měsíce.⁸⁸ Tím bylo vojenské tažení proti Řecku završeno.

⁸⁵ Ve stejný den byla napadena i Jugoslávie, která kapitulovala již po jedenácti dnech. Dragoumis, *Greece at War*, 41.

⁸⁶ Terzakis, *The Greek Epic*, 175.

⁸⁷ Na řecké pevnině se na konci dubna nacházelo přibližně 50 tisíc Britů. Jejich evakuace ale byla zkomplikována nedostupností velkých přístavů. Z celkového počtu 58 tisíc britských vojáků (část pocházela z Nového Zélandu a Austrálie), kteří byli vysláni bojovat do Řecka, bylo v dubnu evakuováno 42 tisíc. Zbýlých 16 tisíc bylo pohřešováno nebo zadrženo nacistickými jednotkami. Celá evakuace byla ukončena 30. dubna. Dragoumis, *Greece at War*, 47.

⁸⁸ Němci operaci *Merkur*, jejímž cílem bylo obsazení ostrova, naplánovali velmi precizně. Tato akce vstoupila do vojenských dějin zejména kvůli klíčové roli parašutistických jednotek, na kterých byla celá operace založena. Proti 28,5 tisícům britských vojáků se postavilo 23 tisíc Němců, z nichž celých 10 tisíc tvořili parašutisté. Německý útok započal 20. května 1941 a již po sedmi dnech byla obsazena většina ostrova. Král, řecká vláda a vojáci se 28. a 29. května evakovali do Alexandrie a Kréta se fakticky ocitla v německých rukách. Dragoumis, *Greece at War*, 49–52.

3. Italské fiasko vs. řecké sjednocení

Vývoj národního smýšlení během autoritativních režimů v Římě a Athénách ovlivnily některé důležité faktory, které byly přímo spjaté s řecko-italskou válkou. Významnou roli sehrál jak v Itálii, tak v Řecku vůdce, jenž svou mocí převyšoval panovníka a činil nejdůležitější státní rozhodnutí včetně samotného vstupu do války. Jak Mussolini, tak Metaxas se mimo jiné podíleli i na předválečném formování společnosti skrze režimní propagandu, které mělo obyvatelstvo připravit na útrapy spojené s nadcházejícím vojenským konfliktem. Národní smýšlení bylo ovšem ovlivněno například i interakcí mezi generalitou a politickou elitou během samotných bojů. V neposlední řadě se ve smýšlení civilního obyvatelstva odrazilo i jednání hlavních zahraničních spojenců, Velké Británie a Německa.

3.1 Pochybné italské vítězství

Při hodnocení vlivu řecko-italské války na Italské království je nejprve nutné přihlídnout ke klíčové roli *duceho* ve státní struktuře. Mussolini se totiž na veřejnosti prezentoval nejen jako charismatický státník a ideový vůdce, ale také jako schopný vojenský stratég. Taková byla i jeho pověst ve společnosti. Úzký kruh jeho nejbližších spolupracovníků ale znal *duceho* velení jako značně zmatené a zbrklé. Členové generálního štábu si museli zvyknout na to, že Mussoliniho rozkazy byly často následovány dalšími, které byly s původními rozhodnutími v naprostém rozporu.⁸⁹ O Mussoliniho neznalosti technických limitů vlastního vojska svědčí například plánovací schůzka generálního štábu z 15. října 1940. Jeho představa o albánské infrastruktuře vhodné pro přepravu armády a vojenského vybavení na řecké pomezí pak hraničila s naivitou. Itálie výstavbu nových silnic (zejména na jihu Albánie) plánovala, většina z nich byla ale stále pouze na papíře.⁹⁰

Mussoliniho pozici příliš neupevňoval ani hlavní italský spojenec, Třetí říše. Hitler se k italskému rozhodnutí zaútočit na Řecko stavěl spíše negativně. Usiloval o to, aby Německo bylo jediným skutečným hegemonem v Evropě a snahy Itálie dosáhnout stejného postavení se mu přičily. Neměl proto větší zájem poskytnout Římu materiální podporu, o kterou ho Italové během řecké kampaně v rámci jejich partnerství

⁸⁹ Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 32.

⁹⁰ Knox, *Mussolini Unleashed*, 214.

opakovaně žádali. *Führer* naopak *duceho* kritizoval za italské neúspěchy na albánské frontě, které se měly podepsat na prestiži mocností Osy u Spojenců a potenciálních partnerů. Německá neochota Itálii pomoci a následná kritika italského počínání na Balkáně měly závažný psychologický dopad na prohlubující se zklamání Italů z celé řecko-italské války.⁹¹

Mussoliniho podrážděnost vůči Němcům a jejich snaze vytlačit Itálii z Balkánu se stále stupňovala. Vrcholu dosáhla v dubnu 1941, když nacisté otevřeně vstoupili do konfliktu, který měl být původně pouze italskou záležitostí. O několik týdnů později byla německá dominance v Řecku nezvratitelná i přesto, že Řím okupoval poměrně největší část řeckého území. Hitler vyjednal okupační pásma tak, aby Berlín zajistil strategické oblasti (část Athén s přístavem Pireus, větší část Kréty, některé důležité ostrovy u tureckého pobřeží, střední Makedonii se Soluní, území podél řecko-turecké hranice v Thrákii). Itálii tedy připadla většina pevninského Řecka (včetně Epiru, Peloponésu, Rumélie a Thesálie) a velké množství ostrovů. Bulharsko pak získalo část Thrákie s přístupem k Egejskému moři, východní Makedonii a strategicky důležité ostrovy Thasos a Samothraki.

V okamžiku, kdy se zdálo, že Osu už není možné v jejím mocenském růstu zastavit, se tak spojení Berlína a Říma začalo dostávat do počáteční fáze krize.⁹² Napětí mezi nimi ilustroval hrabě Ciano zápisem ve svém deníku z konce dubna 1940. Vyličil zde setkání „spřátelených“ německých a italských jednotek u města Permeti v jihovýchodní Albánii, které téměř vyústilo v otevřené střetnutí: „Také *duce* je podrážděn chováním Němců v Řecku. Vystupují téměř jako protektoři Řeků a nechybělo mnoho a na mostu u Permeti by se strhl incident mezi pěšáky z divize *Casale* a příslušníky divize SS *Leibstandarte Adolf Hitler*.“⁹³

Dalším problémem vojenských velitelů a nejvyšších fašistických státníků se stala názorová nesourodost v otázkách armády. Nezřídká na sebe navzájem svalovali vinu za jednotlivé neúspěšné operace nebo dokonce za celou řecko-italskou kampaň. Klasickým případem byl spor mezi Mussolinim a náčelníkem italského generálního štábu generálem Pietrem Badogliem. Ten se nezdráhal vystoupit proti *ducemu* ani před ostatními členy rady. Například během schůzky vrchního velení 10. listopadu 1940 Mussolinimu otevřeně oponoval při obvinění, že za neúspěchy na albánské frontě může

⁹¹ De Felice, *Mussolini l'alleato I.*, 324–326.

⁹² *Ibid.*, 388.

⁹³ Ciano, *Deník*, 154.

generální štáb. Badoglio mu proto připomněl jeho rozkaz k okamžitému útoku na Řecko, ačkoli mu generál o den dříve doporučil, aby do Albánie bylo nejprve přepraveno dalších deset divizí.⁹⁴ K vyhocení jejich názorové nejednotnosti došlo na konci listopadu, když italské jednotky začaly ustupovat řecké ofenzivě zpět na albánské území. Na to byl Badoglio nahrazen Ugem Cavallerem. Ostatně bylo předem jasné, že generál ve sporu s *ducem* nemohl uspět. Badoglio se měl těsně před svým odvoláním z funkce náčelníka generálního štábu vyjádřit o svém vůdci následovně: „Jacomoni a Visconti Prasca mají nepopíratelně velkou odpovědnost za albánskou záležitost. Hlavní chybu je však třeba hledat jinde; spočívá výlučně v *duceho* velení. Je to velení, jež nemůže vykonávat. Ať nám nechá volnou ruku a postihne viníky, když tažení nepůjde dobře.“⁹⁵ Ovšem tím krize generálního štábu neskončila a vzájemná obviňování z nepovedené kampaně pokračovala dále. Kritice svých kolegů se tak nevyhnul nikdo z vrchního armádního velení a často ani z řad politiků.⁹⁶

Boje na albánské frontě měly pro Itálii zvláštní význam nejen z hlediska politického, ale i ideologického, jelikož byl Balkán tradičně považován za italský životní prostor. Strhával proto na sebe pozornost na úkor ostatních italských bojišť, zejména severní Afriky. Italské jednotky a výstroj, které vyžadovala severoafrická fronta pro odražení britského útoku, byly přeměrovány na Balkánský poloostrov. Od října 1940 do května 1941 vyslal Řím do Albánie a Řecka pětkrát více mužů než do Afriky. Podobné počty jsou odhadovány i pro expedici výstroje a dalšího vybavení.⁹⁷

Italské vrchní velení si často ani neuvědomovalo absurditu své logistické strategie. Zejména v počáteční fázi řecko-italské války italští vojáci nezřídka obdrželi výzbroj nepoužitelnou v podmínkách řeckých a albánských hor. Takovým příkladem byly tanky, kterými Itálie disponovala v omezeném měřítku, přesto je obvykle vysílala spíše do Albánie s představou, že tam budou více účinné než v severní Africe. Italské letectvo bylo podobným případem. Letouny italské armády operovaly v hornatém terénu za velmi drsného počasí, jež ztěžovalo leteckou a pozemní koordinaci, a tak nemohly poskytnout pozemním jednotkám podporu. Až po zhroucení řecké protiofenzívy v důsledku německé operace *Marita* v dubnu 1941 získaly postupně znovu pozornost generálního štábu operace v severní Africe. Jak tvrdí J. Sadkovich,

⁹⁴ Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*, 58.

⁹⁵ Knox, *Mussolini Unleashed*, 245. Citát přejet z Ciano, *Deník*, 127.

⁹⁶ Pro podrobnější popis jednotlivých vzájemných sporů a obviňování viz Sadkovich, „Italian Morale“, 113.

do té doby by se mohlo dokonce zdát, že Řím v určitém smyslu obětoval severní Afriku pro nesmyslné zisky na Balkáně.⁹⁸

Nalezení vhodné logistické strategie ovšem nebylo jedinou starostí italského generálního štábu. Psychická nepřipravenost a klesající morálka vojáků se staly daleko závažnějším problémem, se kterým se bylo třeba vypořádat. Ovlivňovaly totiž jak vývoj na frontě, tak postoj domácí veřejnosti. Jak dosvědčuje rozhovor zahraničního zpravodaje redakce *United Press Agency* s italským zajatcem v Athénách z 9. listopadu 1940, vojáci byli o celé operaci mylně informováni, což podlamovalo jejich psychiku: „Plukovník nás ujistil (a až teď si uvědomuji, že lhal), že generál Metaxas slíbil hraběti Cianovi, že dovolí italským vojskům vstoupit do Řecka a Jugoslávie a že Řecko nebude odporovat našim jednotkám. V šest hodin ráno dalšího dne jsme se vydali na cestu přes hranice. Setkali jsme se ale pouze s palbou. Nebyli jsme připraveni, a proto jsme se rychle a zmateně stáhli. Následujícího dne jsme si uvědomili, že jsme obklíčeni. Nikdy nezapomenu na ty démony ve fustanelách, kteří se k nám s křikem a střelbou blížili ze všech směrů.“⁹⁹ Nepřiměřený vojenský výcvik podtrhávající diletantismus vrchního velení byl dalším závažným nedostatkem. Svědectví o tomto faktu podává sám hrabě Ciano: „Odevzdal jsem *ducemu* závažný a ostrý dopis profesora Facciniho z Livorna, jehož osmnáctiletý syn byl dne 17. ledna povolán na vojnu a téhož dne poslán do Albánie, aniž by věděl, co to je puška. To vysvětluje mnoho.“¹⁰⁰

Na vojenské morálce se zásadním způsobem podepsaly i drsné přírodní podmínky, které vojákům ztěžovaly boj a způsobovaly fyzické utrpení. Omrzliny prvního a druhého stupně vojáci často vítali jako možnost dostat se do frontového týlu. Přeplněné nemocnice a nedostatečná péče ale jejich zranění výrazně zhoršovaly, což často vedlo k amputaci končetin. Odhaduje se, že takto končila až čtvrtina případů. Nejsmutnějším důsledkem drsného počasí v albánských horách se stala smrt zapříčiněná nesnesitelným umrznutím. Jak prokázala svědectví vojáků z elitních divizí *Piemonte* a *Julia*, obavy z bolesti a omrzlin se staly častějšími než strach z nepřítele, boje a smrti.¹⁰¹

Vojáci k situaci na frontě přistupovali různě. Ze svého utrpení nejčastěji obviňovali generální štáb, jeho neobratnost a organizační neschopnost. Přesto se zdá, že

⁹⁷ Detailní informace o počtech mužů a zásob pro obě fronty viz Sadkovich, „The Italo-Greek War“, 440–441.

⁹⁸ Ibid., 443–445.

⁹⁹ Fustanela byla tradiční součástí oděvu elitních vojenských jednotek. Podobala se sukničce nebo kiltu. Terzakis, *The Greek Epic*, 78.

¹⁰⁰ Citát přejet z Ciano, *Deník*, 151.

¹⁰¹ Sadkovich, „Italian Morale“, 105.

kult *duceho* a jeho osobnosti byl výrazně přítomen i na bojišti. Mnoho vojáků nepřestávalo věřit v Mussoliniho a nadále ztotožňovalo fašistický režim s italským národem. Patriotismus, povinnost vůči státu, potažmo vůči režimu, a loajalita k *ducemu* hrály v udržení morálky důležitou roli.¹⁰²

V některých vojácích vzbuzovaly zvěsti o krvavých bojích naději na dosažení neoficiálního statusu „hrdiny“, tedy získání uznání ve společnosti a mezi svými blízkými. Představovali si, že vítězství dobudou houževnatostí, ctí a ušlechtilým sebeobětováním se pro svou vlast. Jedním z hrdinů italského národa byl voják Cesare Tosi. Ten si do svého deníku poznamenal, že je hrdý na to, že může bojovat a riskovat „krásnou smrt“ pro „velkou a vznešenou věc“, za níž bezesporu považoval fašistický režim a jeho imperialistické snahy.¹⁰³

Aby byl vztah Itálie k řecko-italské válce vykreslen zcela kompletně, je nutné alespoň rámcově nastínit pohled samotné italské společnosti. Zde je pak nezbytné, abychom se zaměřili jak na režimní propagandu, skrze niž byl formován nový italský fašistický národ, tak na formální stránku v podobě různých omezení, která byla na společnost uvalována v důsledku válečného stavu.

Formování italského národního smýšlení bylo podmíněno autoritativním charakterem režimu, na jehož utváření působil jak vnějším, tak vnitřním politický vývoj. E. Gentile rozlišuje v historii fašismu pět různých fází, které ovlivnily vytváření fašistického národa od formování samotného fašistického hnutí přes jeho indoktrinaci až po poslední etapu v podobě tzv. revoluční války.¹⁰⁴ Tato revoluční válka odpovídá období, kdy Itálie vstoupila do druhé světové války až po kolaps režimu v na podzim 1943, a byla považována za vrcholné období, ve kterém měl být realizován projekt imperialistické fašistické „nové civilizace“ (nástupce antického Římského impéria) v „nové Evropě“ (myšleno nové teritoriální uspořádání).

Jak Gentile dále připouští, aspirace národa na vytvoření vlastního impéria, jehož prostřednictvím bude šířit své myšlenky a politické přesvědčení, je součástí jeho logického a přirozeného vývoje. Národ může přežít pouze za předpokladu, že aktivně buduje svou říši.¹⁰⁵ Mussolini hlásal, že expanze a dobývání nových teritorií jsou

¹⁰² Dále o splynutí režimu s národem a státem viz např. Gentile, *La Grande Italia*, 156.

¹⁰³ Sadkovich, „Italian Morale“, 110.

¹⁰⁴ Emilio Gentile rozlišuje následujících pět fází historie fašismu podle motivace: 1.) znovuzrození rasy (formování fašistického hnutí); 2.) národní vzkříšení (před nastolením režimu 1922); 3.) totalitní regenerace (2. polovina 20. let); 4.) imperiální civilizace (vývoj Itálie ihned po dobytí Etiopie); 5.) revoluční válka. Gentile, *La Grande Italia*, 146.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 172–173.

manifestací národní virility.¹⁰⁶ Pro naplnění těchto imperialistických myšlenek bylo třeba modifikovat italský národ zevnitř. *Duce* byl přesvědčen o tom, že je z Italů jednoduše nutné vytvořit militantně založenou společnost. Doufal, že se mu podaří vštípit válečné hodnoty alespoň budoucím generacím, čemuž přizpůsobil i celý propagandistický aparát a zejména pak italské školství. Velmi často zdůrazňoval vojenské zásady, válečnou slávu a historické předurčení italské expanze ve Středomoří. Italská společnost se ale na konci 30. let k těmto hodnotám ani zdaleka nepřibližovala. Klasickým zástupcem zcela odlišného přístupu byla bezesporu buržoazie, jež považovala válčení za neproduktivní.¹⁰⁷

Mussoliniho cíl vybudovat organizované a disciplinované masy, které by byly fyzicky a morálně schopné zvládnout jakýkoli úkol, naprosto selhal. *Duce* si vojenské neúspěchy vysvětloval po svém a vinu svaloval na italský národ. Italové podle něj nebyli dost odhodlaní a chyběla jim síla. Ciano si Mussoliniho slova z 23. prosince 1940 dokonce zapsal: „Musím opravdu uznat [hovoří Mussolini], že Italové z roku 1914 byli lepší než Italové dnes; není to dobrý výsledek po dvaceti letech režimu, avšak je tomu tak.“¹⁰⁸

Předválečná italská společnost si skutečně užívala hospodářského růstu během zlatého meziválečného období, jak výstižně poznamenal G. Procacci, „nacionalisticky laděná pýcha, povzbuzovaná fašistickou propagandou, byla jen příjemným kořením znovunabytého blahobytu“.¹⁰⁹ Přestože se většina populace prohlašovala za loajální, zvládla se také vyhnout plné participaci na různých aktivitách organizovaných a financovaných režimem.¹¹⁰ Italská společnost navíc měla své nešvary, jež se následně promítly i v období války. Patřila mezi ně zejména všudypřítomná korupce a klientelismus, jež se nejviditelněji prosadily v nejvyšších vládnoucích vrstvách tvořených vesměs novými tvářemi bez dostatečného image.¹¹¹

Během prvních měsíců po vstupu Itálie do světového konfliktu se italská domácí morálka zdála být poměrně vysoká, ale životní podmínky Italů se měly velmi brzy

¹⁰⁶ Alexander De Grand, „Mussolini's Follies: Fascism in Its Imperial and Racist Phase, 1935–1940,“ *Contemporary European History* 13 (2004): 128.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 136–138.

¹⁰⁸ Ciano, *Deník*, 140.

¹⁰⁹ Procacci, *Dějiny Itálie*, 343.

¹¹⁰ Například až 40 % mládeže se vyhnulo zařazení do „povinného“ fašistického mládežnického hnutí. Mussoliniho režim tak nebyl nikdy hluboce zakořeněn jako Hitlerův či Stalinův. Lee, *European Dictatorships*, 133.

¹¹¹ Klasickým případem je příbuzenský vztah mezi Mussolinim a jeho zetěm, ministrem zahraničí hrabětem Cianem. Procacci, *Dějiny Itálie*, 344–345.

změnit. Italská společnost stále ještě doufala, že se válka omezí pouze na krátkou dobu. Počáteční optimismus byl však brzy vystřídán rozčarováním a zklamáním. Obyvatelstvo si uvědomilo, že válka rozhodně neskončí do zimy 1940. Italská vojska na frontách navíc nepodávala vynikající výsledky, jak se očekávalo. Kampaň v Řecku, která původně měla potvrdit mocenské postavení země, přinesla během několika týdnů kruté vystřízlivění. Veřejnost si musela zvyknout na fakt, že *guerra lampo* selhala a proměnila se ve válku totální.¹¹²

K vojenským neúspěchům se brzy přidaly vážné hospodářské problémy. Dne 1. prosince 1940 byl zaveden přidělový systém, který omezoval dávky těstovin, rýže a mouky na hodnotu pouhých dvou kilogramů každého na osobu na měsíc.¹¹³ Následoval prudký nárůst cen zbývajících potravin a z toho plynoucí zvýšení počtu obyvatel žijících v absolutní chudobě. Nejhorší byla situace dělníků ve velkých městech na severu a nejnižších vrstev na jihu. Jak říká Sadkovich, Italové bojovali ve „válce chudých“.¹¹⁴ Ačkoli Mussolini po svém nástupu k moci na počátku 20. let prohlašoval, že fašismus zastupuje zájmy všech tříd, v roce 1940 bylo jasné, že skutečné výhody plynou většinou pouze nejvýše postaveným a střední vrstvě zainteresované v režimních strukturách. Omezení v podobě přidělového systému se této skupiny díky jejím konexím a vzkvétajícímu černému trhu dotýkalo jen minimálně.¹¹⁵

Pokud bychom se na morálku italské veřejnosti v období řecko-italské války podívali s odstupem, našli bychom rovněž určité výkyvy v závislosti na domácím i zahraničním politickém vývoji.¹¹⁶ Listopad a prosinec 1940 byly ve znamení největší deprese a nejrozsáhlejší kritiky režimu. Převažoval názor, že nepříznivý vývoj

¹¹² De Felice, *Mussolini l'alleato II.*, 729.

¹¹³ Manuálně pracující člověk zkonsumoval denně cca 400 gramů těstovin a strava chudších vrstev společnosti sestávala téměř výlučně z chleba a těstovin. Knox, *Mussolini Unleashed*, 261.

¹¹⁴ James J. Sadkovich, „Understanding Defeat: Reappraising Italy's Role in World War II,“ *Journal of Contemporary History* 24 (1989), 35–36.

¹¹⁵ Lee, *European Dictatorships*, 130–131.

¹¹⁶ Jak zdůrazňuje S. Lee, společenská morálka během Mussoliniho vlády měla několik výrazných výkyvů, které bychom například u Hitlerova nebo Stalinova režimu hledali složitěji. Identifikoval tři období, během nichž byla Mussoliniho podpora na vrcholu: během voleb v roce 1924, kdy byl *duce* synonymem nové politické stability; ve volbách v roce 1929, kdy byla ve fašismu viděna jistota ekonomického zotavení a zároveň byl režim podpořen Lateránskými dohodami (na základě těchto smluv uzavřených mezi italským státem a katolickou církví byl znovuobnoven suverénní papežský stát); přelom let 1935 a 1936 po dobytí Etiopie. Naopak režim zaznamenal třikrát vážný pokles popularity, přičemž poslední se mu stal osudným. První nastal v roce 1924 během Matteottiho aféry (Socialistický poslanec Giacomo Matteotti během svého proslovu v parlamentu ostře zkritizoval fašistickou vládu. Během několika následujících dní byl politik unesen a za záhadných okolností zavražděn.). Další proběhl mezi lety 1932 a 1935 v důsledku ekonomické krize. Poslední z těchto propadů italské morálky nastal v souvislosti s narůstajícími závazky vůči Hitlerovi. Řecko-italská válka byla jeho spouštěcím mechanismem. Mussolinimu se po balkánském tažení již nikdy nepodařilo získat původní důvěryhodnost. Lee, *European Dictatorships*, 133.

na albánské frontě (potažmo v severní Africe) je zapříčiněn nepřipraveností země na válku a špatným vojenským a politickým vedením. Tento stav pokračoval i v lednu 1941. Pro částečné zlepšení, ke kterému došlo na konci února, se pak nabízejí dvě vysvětlení: společnost se smířila s danou situací a byla zastavena propaganda, jež hanila nepřátelské síly a vyzdvihovala potenciál italských vojenských sil, který se ukázal být přeceněným.¹¹⁷ Právě tato agitace navodila v lidech před vypuknutím balkánského tažení lehký optimismus. Rommelův postup v Libyi a dubnové události v Jugoslávii a Řecku završené německou okupací Kréty pak veřejné mínění opět mírně povzbudily. Lidové vrstvy dokonce nabyly dojmu, že se blíží konec války.¹¹⁸ V následujícím období se nicméně společnost uchýlila k odevzdané pasivitě a opět se navrátila deprimovanost a obavy z dalšího hospodářského úpadku. Otevřenější odpor vůči režimu se během války vzedmul snad jen v severní Itálii. Nesouhlas s římskou vládnoucí vrstvou vyjádřilo obyvatelstvo drobnými protesty a požadovalo zúčtování s její nekompetentností, jež mimo jiné přivedla Itálii na albánské frontě do ponižující situace. Řím se v této době stal zejména pro Milán, silné průmyslové centrum regionu, jež se postavil do čela opozice, synonymem korupce a pletichaření.¹¹⁹ Celonárodní italské veřejné mínění asi nejlépe shrnul v květnu 1941 hrabě Ciano: „Nyní je třeba vyčkat, zda to, co jsme vytvořili, je definitivní. Snad se mýlím, mám však dojem, že to vše bude mít jen jepičí trvání. Proto projevuje veřejnost nezájem. Pouze jediná zpráva by roznítla celou zem, zpráva, že byl podepsán mír.“¹²⁰ Tento obraz italské společnosti ve větší míře přetrval až do pádu Mussoliniho režimu v roce 1943.

3.2 Slavná řecká prohra

Řecká společnost byla v období Metaxasovy diktatury počínaje srpnem 1936 až do italského útoku v říjnu 1940 charakteristická svou pasivitou vůči snahám režimu o indoktrinaci. Režim se snažil svou ideologii programově šířit zejména skrze média (tisk, rádio či kinoprojekce) podléhající přísné cenzuře. Základním problémem prorežimní propagandy se ovšem záhy stal její omezený vliv na společnost. Řecký venkov, nezřídka bez elektřiny a s nedostatečnou silniční infrastrukturou, se totiž zároveň vyznačoval vysokým analfabetismem, což vcelku omezovalo efektivitu

¹¹⁷ De Felice, *Mussolini l'alleato II.*, 731–732.

¹¹⁸ *Ibid.*, 743.

¹¹⁹ Knox, *Mussolini Unleashed*, 271.

¹²⁰ Ciano, *Deník*, 166.

konkrétních prostředků propagandy. Přesto, že se Metaxas snažil tuto situaci napravit výstavbou nových škol a silnic, vliv jeho režimu se většinou omezoval na městské aglomerace a vesnice v jejich okolí. Vláda dále pořádala různé slavnosti, propagující obraz „všemi milovaného vůdce národa“, kterých se obyvatelstvo muselo povinně účastnit. Během těchto řízených lidových oslav měli obyvatelé nabyt dojmu, že je diktatura populární. To jasně naznačuje, jak diskutabilní byla účinnost propagandy režimu *čtvrtého srpna*. Efektivitu indoktrinace lze totiž posuzovat prakticky pouze ze spontánních projevů lidových vrstev, kterých se nicméně v Řecku mnoho nevyskytovalo.¹²¹

Avšak chyběly také otevřené a hlasité protesty nesouhlasu s Metaxasovým vedením. O jisté nespokojenosti lidových vrstev přesto informují například novinové články oznamující sankce vůči těm obyvatelům domů, kteří neuposlechli vládního nařízení o vyvěšení státních vlajek u příležitosti oslav výročí režimu. Další svědectví o strojeném nadšení pro režimní ideologii doložili zahraniční cestovatelé a ambasadoři přebývající v době Metaxasovy vlády v Řecku, kteří popsali rozhořčení místního obyvatelstva, když se dovědělo, že náklady na pompézní a z jejich strany nikoli zcela upřímné uvítání Metaxase ve své obci musí zaplatit oni sami v podobě dočasného navýšení daní. Jedním z mála otevřených kontinuálních lidových projevů kritiky režimu se stal svérázný hudební styl *rebetiko* typický zejména pro periferie řeckých metropolí. Během celé Metaxasovy diktatury došlo pouze k jedinému většímu povstání proti režimu. To vypuklo 29. července 1938 na Krétě, jež byla všeobecně považována za provenizelistickou baštu odmítající autoritářskou formu vlády včetně soudobé monarchie. Krétské povstání ale bylo rychle potlačeno a Metaxasova propaganda upřela pozornost na podporu indoktrinace režimu na ostrově, aby tak demonstrovala nápravu krétských rebelů.¹²²

Jádro předválečné propagandy bylo tematicky založeno na osobnosti generála Metaxase, který byl vyličen jako spravedlivý, skromný a starostlivý otec národa, výjimečný vůdce a garant národní jednoty. Jeho heroizovaná role byla postavena na potlačení politického chaosu uplynulých let, ze kterého Metaxas národ vyvedl a nyní

¹²¹ Petrakis, *The Metaxas Myth*, 175–176.

¹²² Viz *Ibid.*, 178–180. Venizelisté hledali svou inspiraci v politickém odkazu liberálního politika první poloviny 20. století, Eleftheria Venizela. Charismatický Venizelos, krétský rodák a několikanásobný řecký ministerský předseda, zemřel těsně před nastolením Metaxasovy diktatury v březnu 1936. Viz Hradečný, *Dějiny Řecka*, 337.

se jej snažil pozvednout.¹²³ Takto vykreslená vůdčí osobnost se ale realitě, o které hovoří Misha Glenny, přibližuje jen velmi těžko: „Metaxas, podsaditý muž se zakulaceným obličejem a kulatými brýlemi, byl pravděpodobně nejméně charismatický ze všech balkánských diktátorů.“¹²⁴ Podle svých deníkových zápisků si Metaxas neupřímnost projevů oddanosti obyvatelstva uvědomoval a nenechal se zmást ani propagandou, která se mu snažila iluzi vlastní oblíbenosti vnutit. Na konci února 1940 si do svého deníku například poznamenal: „Navštívil jsem továrnu *Wollen Industry*. Dostalo se mi laskavého přivítání. Večer jsem se zúčastnil plesu, který uspořádala Dělnická konfederace. Bylo tam mnoho lidí. Stále ještě přemýšlím o tom, kolik z nich bylo skutečnými dělníky. Nevěřím, že mnoho.“¹²⁵

Takový obraz řecké společnosti bylo možné pozorovat až do podzimu 1940. Po vstupu země do války proti Itálii se řeckým obyvatelstvem dosud kritizované přezbrojování armády a zavádění programu autarkie ukázalo jako užitečné. 28. říjen 1940 se stal jedním velkým paradoxem. Na rozdíl od jiných evropských států, které byly napadeny mocnostmi Osy, se v Řecku během jediného dne vzedmula vlna nadšení pro obranu vlasti a vstup do války byl oslavován. Jediným diktátorským rozhodnutím bojovat proti Římu se přístup řecké společnosti k režimu změnil a generál se stal v podstatě řeckým hrdinou, který stimuloval silný patriotismus přetrvávající po celou řecko-italskou válku. Za klasický případ projevu lidového nadšení a vlastenectví jsou považovány athénské události z 28. října 1940, které jsou doloženy mnoha očitými svědectvími. Obyvatelé hlavního města vyšli již v ranních hodinách do ulic dekorovaných národními vlajkami. Téhož dne docházelo ke spontánním útokům na italské cíle. Při dopoledním náletu italských letadel na Athény lidé v euforii z oslav dokonce zapomněli prchnout do krytů. V 11:00 pak generál Metaxas a král Jiří II. projeli otevřeným vozem centrem hlavního města. Obyvatelstvo je zdravilo a oslavovalo. Pozitivně reflektovali vývoj událostí i Řekové v emigraci a podporu vyjádřilo také zahraničí v čele s Velkou Británií, Francií a USA. Řecký národ se tak zařekl, že Italy „nenechá projít“.¹²⁶

Projevy souhlasu s Metaxasovým jednostranným odmítnutím italského ultimáta se však neomezily pouze na davové nadšení několika dní. Italský útok překvapivě

¹²³ Petrakis, *The Metaxas Myth*, 32 a 39.

¹²⁴ Glenny, *Balkán*, 361.

¹²⁵ Petrakis, *The Metaxas Myth*, 184. Další poznámky týkající se Metaxasových pochyb o své popularitě viz Dragoumis, *Greece at War*, 34.

¹²⁶ Terzakis, *The Greek Epic*, 38–41.

sjednotil celý národ včetně Metaxasových původních zarytých odpůrců. Již na konci října si k sobě generál sezval nejvlivnější řecké novináře, aby si zajistil podporu médií. Upozornil je, že cenzura režimu stále funguje. Na druhou stranu apeloval na jejich národní smýšlení, aby nepodřývali jednotu národa. Metaxas měl prohlásit: „Jsou doby, kdy musí národ, pokud chce zůstat silným a skvělým, bojovat i bez naděje na vítězství. Jednoduše, protože musí. Jsem pevně přesvědčen, že by bylo v tuto chvíli pro řecký lid nemožné akceptovat něco jiného.“¹²⁷ Novináři mohli pouze souhlasit.

Na stranu Metaxase a lidových vrstev se postavili i generálové dosavadní političtí odpůrci včetně venizelistů, republikánů a překvapivě i komunistů, kteří byli od roku 1936 režimem pronásledováni nejpřísněji. Uvězněný generální tajemník KSŘ Nikos Zachariadis, který se domníval, že jedná v souladu s pokyny z Moskvy, vyzval v dopise své přívržence, aby bojovali proti italské invazi. Tajná policie Zachariadisovo poselství zachytila a využila k propagaci režimu a mobilizace. Avšak nedlouho po vstupu Řecka do světového konfliktu proti Itálii se Zachariadis dověděl o nových direktivách Kominterny, které boj proti Ose nepodporovaly. V listopadu 1940 a v lednu 1941 proto sepsal dva další dopisy, ve kterých vyzýval příslušníky strany, aby se od války dvou zneprátelených bloků distancovali. Policie ale oba dopisy opět zadržela, nicméně už je nezveřejnila, aby nepodlomily jednotu národa.¹²⁸

Během italské invaze řecká společnost nezůstala pouze u morální podpory režimu, ale část se dokonce aktivně zapojila do bojů. Mobilizace v Řecku trvala pouze 15 dní. Muži v záloze často ani nečekali na povolávací rozkaz a bez prodlení se dobrovolně dostavili ke svým jednotkám.¹²⁹ Stranou nezůstávalo ani obyvatelstvo žijící v bezprostřední blízkosti bojové linie v severozápadním Řecku. Muži buď vytvářeli vlastní jednotky domobrany, nebo se připojovali ke královské armádě. Významnou roli sehrály i místní ženy, které pomáhaly s transportem zásob a vojenského materiálu nepřístupným horským terénem, kam se bylo možné dostat pouze pěšky.¹³⁰ Zejména v prvních dnech nabyla řecko-italská válka lidového charakteru. Úzká spolupráce mezi

¹²⁷ Ibid., 74.

¹²⁸ Dragoumis, *Greece at War*, 24. Hradečný, *Dějiny Řecka*, 424–425.

¹²⁹ Jak poznamenal A. Terzakis, ačkoli byli vojáci plni entusiasmů, předpokládali, že v boji proti Itálii nemohou odolávat příliš dlouho. Přesto odcházeli na frontu a odvahu si dodávali novými písněmi (často inspirovanými populárními italskými melodiemi), které zesměšňovaly Mussoliniho a Itálii. Terzakis, *The Greek Epic*, 74–76

¹³⁰ O úloze horalek podal svědectví poddůstojník Simetzi: „Kolem pasu jim uvážeme silná lana a policisté, stojící nad nimi, je vytahují nahoru... Tyto ženy pak s těžkým nákladem šplhají výš a výš jako horské kozy; tu se zachytí kamene, tu uvolněných kořenů, prohýbají se pod tíhou nákladu; neustále jsou v nebezpečí, že spadnou do propasti, která se pod nimi otevírá.“ Viz Glenny, *Balkán*, 363.

vojenskými jednotkami a místním obyvatelstvem byla jedním z typických znaků války na řecko-albánské hranici.¹³¹

Již několik dní po začátku italské kampaně se řeckým jednotkám podařilo agresora zastavit a 14. listopadu 1940 dokonce přešly do protiútoků. V okamžiku, kdy Řekové překročili albánsko-řecké hranice, se obrana vlasti změnila v boj za „osvobození“ rozsáhlého území jižní Albánie (severního Epiru), které bylo z části osídleno řeckým obyvatelstvem. Aby stvrdili nové poslání záchranu řeckého obyvatelstva na cizím teritoriu, byla nově dobytá území ihned administrativně připojována k Řecku.¹³² 22. listopadu se pak Athény dočkaly jednoho z největších vojenských úspěchů v rámci řecko-italské války. Řecké jednotky totiž toho dne vstoupily do Korytsy, největšího města severního Epiru, přičemž je místní etničtí Řekové přivítali jako osvoboditele. Světová média byla tímto vítězstvím ohromena a upozorňovala zejména na úspěchy, kterých sjednocený řecký národ dosáhl bez ohledu na své omezené zdroje.¹³³

Podmínky horského terénu v Albánii se nicméně s přicházející zimou stále zhoršovaly a vojáci začali silně strádat. Nedostatečný oděv, hladovění, omrzliny a psychické vyčerpání byly každodenní součástí života. Na přelomu roku se počasí stalo pro další operace naprosto nevhodným, ale velení si uvědomovalo, že zastavení bojů by dalo Italům čas a prostor pro odpočinek a přípravu nové ofenzivy. Řečtí vojáci, kteří po skončení války o svých zážitcích podali svědectví, hovořili dokonce o sebeobětování mužů, kteří uposlechli rozkaz a drželi své pozice, ačkoli na nich často umrzli.¹³⁴ Uvědomovali si, že jsou tmelícím prvkem národní jednoty, a proto se snažili postupovat dále.

S přibývajícím úspěchy významně vzrostla také popularita generála Metaxase, který organizací řecké podzimní ofenzivy opět potvrdil své vojenské nadání. Klasickým příkladem dobové heroizace řeckého vůdce je rozdílná interpretace jeho rozhodnutí odmítnout italské ultimátum. Metaxasova manželka, která tehdy měla rozhovor svého muže s italským velvyslancem tajně poslouchat, si do svého deníku poznamenala: „Rozhovor začal klidně, ale brzy jsem uslyšela vzrušenou výměnu názorů a rozhněvaný tón v hlase mého manžela, po němž následovala silná rána pěstí do stolu. A právě tehdy zaznělo osudové *Ochi!* (Ne!), po němž Grazzi odjel.“ Glenny ale

¹³¹ André Kédros, *La Résistance Grecque (1940-1944)* (Paris: Robert Laffont, 1966), 40.

¹³² Clogg, *A Concise History*, 118.

¹³³ Terzakis, *The Greek Epic*, 86.

upozorňuje, že si italský velvyslanec nevzpomíná, že by Metaxas bil do stolu a projevoval bouřlivou reakci.¹³⁵ Faktem přesto zůstává, že se zpráva o Metaxasově rezolutním „ne“, jak jej podala jeho žena, bleskově rozšířila po celé zemi. Obyvatelstvo jej vzápětí spontánně provolalo svým vůdcem a *Ochi* se stalo národním symbolem boje proti italskému fašismu. Metaxas si tuto image hrdiny udržel až do 29. ledna 1941, kdy nečekaně podlehl banálnímu nachlazení. Metaxasova smrt zasáhla celou zemi a truchlili pro něj i jeho dřívější političtí odpůrci. K rozpadu národní jednoty ale nedošlo. S odstupem několika týdnů se ovšem ztráta Metaxase jako vůdce národa ukázala být fatální. Alexandros Koryzsis, který jej nahradil ve funkci ministerského předsedy, nemohl ani jako politik, ani jako stratég dosáhnout Metaxasových kvalit. Všiml si toho i Sir David Hunt, důstojník britské výzvedné služby v Athénách, který při příležitosti Metaxasova pohřbu poznamenal, že byla zároveň pohřbena i řecká a britská naděje na „vojenské štěstí“.¹³⁶

První náznaky slabosti a nerozhodnosti nového řeckého ministerského předsedy se projevily nedlouho po Metaxasově smrti v souvislosti se stupňujícími se snahami Německa o zprostředkování separátního míru mezi Řeckem a Itálií. Přestože Koryzsis ani nenaznačil, že by za jeho vlády k přijetí návrhu mohlo dojít, Britové se zejména na jaře 1941 po úmrtí rozhodného Metaxase této možnosti velmi obávali. Berlín totiž během řecko-italské války navázal na své výsostné vztahy s Řeckem z předválečného období a šířil obraz Hitlera jako nositele míru a filheléna.¹³⁷ *Führer* se snažil této pozice využít ke zprostředkování příměří mezi Itálií a Řeckem již od podzimu 1940.¹³⁸ Generál Metaxas ale upozorňoval zejména na to, že Berlín svou nabídku nikdy nepředložil oficiální diplomatickou cestou přímo řecké vládě, ale vždy svůj návrh pouze tlumočil řeckému zmocněnci prostřednictvím třetí osoby (např. americký chargé d'affaires v Berlíně nebo maďarský velvyslanec v Madridu). Německé návrhy byly vždy zamítnuty. Možnost uzavření separátního míru Metaxas definitivně vyvrátil ve svém

¹³⁴ Ibid., 114–118.

¹³⁵ Glenny, *Balkán*, 359.

¹³⁶ Dragoumis, *Greece at War*, 34. Petrakis, *The Metaxas Myth*, 195.

¹³⁷ Prostředníkem a propagátorem této iluze se stala německá ambasáda v Athénách, jež mohla být díky dřívějším přátelským vztahům obou zemí v řecké metropoli ponechána i během italské invaze. Informovala tak Berlín o aktuálním vývoji v hlavním městě a zároveň se snažila ovlivňovat řecké veřejné mínění v německý prospěch. Viz Terzakis, *The Greek Epic*, 150.

¹³⁸ Jeho návrh tvořily celkem čtyři základní body: pokud bude Řecko souhlasit, německá vláda se stane prostředníkem během vyjednávání příměří v Albánii; německé jednotky měly garantovat klid zbraní vytvořením neutrální zóny, kterou by samy spravovaly; Athény si měly ponechat území v Albánii, které již obsadily; výměnou by Řecko muselo vykázat své britské spojence a stát se opět neutrálním státem. Viz van Creveld, „Prelude to Disaster“, 69.

deníku 15. ledna 1941: „Jsem si jist, že nikdy nepodepíšeme separátní mír. Nebojujeme pro vítězství. Bojujeme za svoji čest a za sebe samé. Jsem si jist, že v opačném případě raději zahyneme.“¹³⁹ Podobná reakce by se v té době pravděpodobně dala očekávat i od řecké společnosti. Iluze Němců jako spřáteleného národa se rozptýlila v okamžiku, kdy se německá vojska chystala překročit bulharsko-řeckou hranici. Tato zpráva měla na řecké obyvatelstvo silně demoralizující účinek.¹⁴⁰

Tři dny po vstupu německé armády do Řecka (operace *Marita*) byla dobyta Soluň a již 12. dubna vydal generál Papagos rozkaz, aby se jednotky stáhly z Albánie a posílily řecko-britskou obranu na linii Aliakmon. Řečtí vojáci, kteří bojovali od podzimu 1940 na albánské frontě, toto rozhodnutí považovali za zradu generálního štábu a athénské vlády. Jejich velitelé proto začali uvažovat o kapitulaci do německých rukou. Prohlašovali, že to je jediná možnost, jak si uchovat svou čest a zejména status vítěze nad Italy. V opačném případě bylo jisté, že by italsko-německá přesila jejich síly rozdrtila.¹⁴¹ Generál Papagos ale takové chování striktně odsuzoval. Podle generálního štábu bylo nutné zdržovat vojska Osy alespoň do chvíle, kdy budou evakuováni všichni britští vojáci. V opačném případě by padli do německého zajetí. Řečtí velitelé na albánské frontě však tento argument ignorovali a rozhodli se jednat nezávisle na hlavním velení. Generálové Bakos a Tsolakoglu vyslali 20. dubna do německého tábora delegaci, která požádala o vyjednání příměří. Podmínky kapitulace byly z německé strany velmi mírné a prakticky ignorovaly jakékoliv italské požadavky. Mussolini byl tímto jednáním pobouřen a s odůvodněním, že u podpisu nebyl italský zástupce, si vyžádal opakování ratifikace. Generál Tsolakoglu proto musel 23. dubna podepsat za přítomnosti německého i italského zástupce novou kapitulaci, která již Italy významně zohledňovala, potvrzovala bezpodmínečnou kapitulaci a podrobení řecké armády okupantům. Mussolini pak celou situaci interpretoval tak, že kapitulaci přijala právě Itálie. Původní záměr vyhnout se příměří s Římem proto řecké generalitě nevyšel.¹⁴² V den, kdy řecké jednotky v Albánii složily zbraně, byla zahájena evakuace řecké vlády, generálního štábu a vojsk z území pevninského Řecka.

¹³⁹ Kédros, *La Résistance*, 46.

¹⁴⁰ Objeví se i někteří řečtí oportunisté, kteří chtěli svízelné situace své vlasti využít. Příkladem takového chování byl neúspěšný návrh bývalého řeckého diktátora Theodora Pangalose, jenž Berlín kontaktoval s nabídkou spolupráce na jeho chystaném puči. Pod jeho velením a se souhlasem Třetí říše měl tento převrat v Athénách nastolit nový režim, který by se následně připojil k Ose. Viz van Creveld, „Prelude to Disaster“, 89.

¹⁴¹ Dragoumis, *Greece at War*, 42.

¹⁴² Terzakis, *The Greek Epic*, 176.

Přestože se velitelé na albánské frontě domnívali, že jednají v souladu s domácím veřejným míněním a ve prospěch svého národa, řecká společnost byla nadále připravena demonstrovat svůj patriotismus až krajně vyhraněným způsobem. Když například Němci přikázali odevzdat zbraně řecké dělostřelecké baterii majora Versise, vojáci rozkaz uposlechli, ale zatímco při nástupu zpívali řeckou národní hymnu, Versis spáchal sebevraždu.¹⁴³ Kapitulace zmiňovaných velících důstojníků byla považována spíše za zradu a Tsolakoglu za kolaboranta. Řecké obyvatelstvo se sice sjednoceným německým a italským vojskům otevřeně nepostavilo, na druhou stranu ovšem nehodlalo okupaci snášet zcela bez odporu. Jak konstatoval britský generál Wilson, který pobýval v Athénách během evakuace britských vojsk, ačkoli se řecká politická situace rychle zhoršila, morálka společnosti neupadala. Generál ve svém deníku také zachytil, jak vypadal odchod britských vojáků z řecké metropole a jak reagovali místní obyvatelé: „Když jsem procházel městem, byl jsem zdravěn jako hrdina a vítěz, nikoli jako velitel vojsk, která se právě evakuují ze země. Muži křičeli ‚zito‘ (vivat!). Ženy po nás házely květiny a volaly ‚vraťte se brzy‘ a ‚děkujeme za vaši pomoc‘. Byl to zvláštní zážitek. Athénané nás zdravili a byli nám vděční, ačkoli jsme je opouštěli a ponechávali Němcům napospas.“¹⁴⁴ Řekové se tedy svého patriotismu a nutnosti odporu proti cizímu agresorovi, které se rozvinuly v Metaxasově rázném „ne“ z 28. října 1940, nevzdávali ani s podepsáním kapitulace. Tato mobilizace se v následujících měsících stala dokonce základem pro vznik řeckých odbojových uskupení operujících proti okupantům až do konce druhé světové války.

3.3 Komparace

Řecko-italská válka byla bezesporu významnou událostí v italských i řeckých dějinách druhé světové války a stala se spouštěcím mechanismem zásadních politických změn. Přestože na konci tohoto konfliktu stály obě země na opačných pólech jako vítěz a poražený, v průběhu bojů je pojilo několik přelomových faktorů. Jak v Řecku, tak v Itálii sehrál během bojů klíčovou roli vůdce režimu, jenž současně ovlivnil předválečné formování společnosti. Na veřejné mínění znesvářených stran mělo vliv také jednání hlavních zahraničních aktérů či spory mezi členy nejvyšších vojenských a politických kruhů.

¹⁴³ Dragoumis, *Greece at War*, 45.

¹⁴⁴ Kédros, *La Résistance*, 59.

V obou státech zastával v době války důležitou úlohu vůdce. Pro Italy byl Mussolini po celou dobu osobností, kterou propaganda prezentovala jako skvělého státníka, ochránce národa a vojevůdce šířícího slávu nové fašistické společnosti. Jeho veřejný obraz hrdiny a neohrožené hlavy státu ovšem realitě zcela neodpovídal. Z deníkových záznamů jeho nejbližších spolupracovníků je patrné, že *duce* byl často nerozhodný a jeho rozkazy byly nezdůvodněně ovlivněny aktuálním rozpoložením a emocemi. Řecko-italská válka tyto vlastnosti podtrhla a vynesla je spolu s *duceho* neshodami s generálním štábem na povrch. Mussoliniho řecký protějšek zaznamenal opačný vývoj své popularity. Od počátku režimu *čtvrtého srpna* byl Metaxas řeckou společností přijímán chladně a propaganda musela vynaložit značné úsilí například při organizaci společenských událostí a lidových oslav, aby navodila zdání vůdcovy popularity. Výrazně pozitivní výsledek nepřinesly ani populistické sociální reformy, které byly upozaděny kritikou vysokých výdajů státu na zbrojení. Ke zvratu došlo 28. října 1940, když generál Metaxas odmítl přistoupit na italské ultimátum a sám se stal vůdčí osobností boje národní jednoty za svobodu Řecka, kterou zůstal až do své smrti o tři měsíce později.

Dalším faktorem promítajícím se do veřejného mínění byla zahraniční politika. Významnou roli zde sehrály zejména vztahy obou stran se svými hlavními spojenci, Německem a Velkou Británií, které se téměř nikdy neobešly bez komplikací. Kooperace Itálie a Německa byla veřejně prezentována jako vyrovnaná a pevná. Velmi brzy se ale projevila mocenská převaha Berlína, jehož invaze do Rumunska vyprovokovala Řím k okamžitému zahájení operací proti Řecku. Přestože se Němci otevření nové fronty bránili, italské neúspěchy na Balkáně je nakonec donutily, aby do bojů zasáhli a zajistili tak co nejrychleji klid v regionu. Útok wehrmachtu byl prezentován jako pomoc spojenci, avšak Italům bylo jasné, že řecká kampaň bude světovou veřejností ve svém důsledku vnímána spíše jako německé vítězství.

Velká Británie naopak vynaložila značné úsilí, aby svého řeckého spojence ve válce proti Itálii udržela co nejdéle. Tento plán podporovala zejména dodávkami vojenského materiálu a nabídkami na vyslání vojenských jednotek, které ale Athény v několika případech odmítly s odůvodněním, že by přítomnost tak nízkého počtu britských vojáků v Řecku pouze vyprovokovala německou agresi a současně by ji nedokázala zastavit. Řecko a Velká Británie spolu s Commonwealth byly v té době jediní, kdo se odvážil Ose postavit. Ani partnerství Londýna s Athénami nicméně nebylo bezvýhradné. Jejich spojenectví bylo narušováno britskými obavami, že Řecko

přijme německou nabídku na příměří, a na druhou stranu řeckým odmítáním nedostatečné britské podpory. Řecká veřejnost přesto vnímala britskou pomoc pozitivně a viděla ji jako prostředek, kterým zahraničí vyjadřuje podporu a souhlas s jejím bojem proti Mussoliniho Itálii.

Významný vliv na veřejné mínění obou společností měly i rozpory v řeckém a italském generálním štábu. Mezi představiteli italského vrchního velení panovala nevraživost a podezřívavost. Zákulisní intriky se během řecko-italské války promítaly zejména do odvolávání velících důstojníků na albánské frontě. Názorové rozepře se ale zásadně promítly i do dění v Řecku, a to nejviditelněji po německé invazi v dubnu 1941. Velitelé na albánsko-řecké hranici nehodlali uposlechnout rozkazy athénské generality, která jim nařizovala ustoupit z těžce dobytého území. Dali přednost uzavření příměří s agresory, které bylo Athénami následně klasifikováno jako zrada. Je tedy zřejmé, že nejednotnost vrchního velení v Řecku i v Itálii ovlivnila další vývoj války a zároveň měla negativní dopad na domácí společnost. Italské obyvatelstvo ztrácelo důvěru ve svou politickou a vojenskou elitu a Řekové odsoudili část generality jako kolaboranty, kteří zradili Řecko. V konečném důsledku se ovšem tyto rozpory hlouběji promítly do italské společnosti, jelikož řecké obyvatelstvo zůstalo dále relativně jednotné.

Rozepře mezi vrchním velením a politickými špičkami obou států se negativně odrazilo také na frontové linii. Často demoralizující efekt měly navíc na obou stranách fronty kruté přírodní podmínky a nedostatečné zásobování. Oba režimy se proto ve svých vojácích snažily prostřednictvím médií nebo osobních návštěv fronty prováděných vysokými státními činiteli mobilizovat a posilovat vlastenectví, které by je motivovalo k boji. Nutno přiznat, že Řekové byli v tomto ohledu úspěšnější, což je zřejmé z průběhu samotného konfliktu.

Kromě výše zmíněných faktorů, které ovlivnily národní smýšlení zejména v průběhu bojů na albánsko-řecké hranici, sehrály důležitou úlohu také předválečné snahy obou režimů transformovat společnost podle svých představ a připravit ji na případnou válku. Mussolini prosazoval fašistickou ideologii, která měla společnost semknout a militarizovat. Tyto masy oddané režimu a vůdci se následně měly postavit do čela italského impéria. *Duce* ale sám během řecko-italské války přiznal, že jeho snahy o vytvoření takové společnosti selhaly.

Situace v Řecku byla ještě na počátku října 1940 podobná. Metaxasovým cílem se stalo vytvoření rovnostářské společnosti, jež by byla oddaná režimu, králi, vůdci a

církvi. Zároveň doufal, že se mu podaří národ sjednotit, aby pro Řecko nadcházející válečný konflikt, kterého se obával, neznamenal okamžité zhroucení. Přestože by se dalo konstatovat, že vývoj společenské morálky a národního smýšlení byl až do října 1940 v obou státech srovnatelný, po italském útoku na Řecko se začal výrazně rozcházet. S neúspěchy na balkánské frontě začala mít italská společnost, která se musela nově smířit například i se zavedením potravinového přidělového systému, vůči vládnoucím vrstvám výhrady. Navenek byla sice stále prezentována italská síla a blížící se vítězství nad Řeky, uvnitř ovšem narůstaly pochybnosti, které podlamovaly pouto mezi fašismem a italskou společností. V Řecku se situace po italském útoku vyvíjela diametrálně odlišně. Během jediného dne se Řekové sjednotili pod velením generála Metaxase, který se díky ráznému odmítnutí italského ultimáta stal symbolem vlastenectví.

Průběh řecko-italské války i přes její relativně úspěšné vyústění ve prospěch Říma měl na italské obyvatelstvo demoralizující dopad. Cítilo se zklamáno neúspěšným průběhem kampaně, která byla na počátku prezentována jako jisté vítězství. Italové pak jen těžko nabývali zpět důvěru ve svého vůdce a setrvali spíše v tiché pasivitě. Vojenské neúspěchy, rozpory mezi vůdčí elitou režimu a zhoršující se životní podmínky na Apeninském poloostrově jakoukoli významnější společenskou mobilizaci Italů vylučovaly. Řecko zaznamenalo odlišný vývoj. Odmítnutí italských podmínek v říjnu 1940 v obyvatelstvu okamžitě mobilizovalo národní smýšlení. Společnost se úspěšně sjednotila bez ohledu na předchozí politickou orientaci a svůj boj nechala zaštitit režimem generála Metaxase, ačkoli vůči jeho vládě předcházející čtyři roky vyjadřovala značný nezáměr. Vojenské úspěchy proti jedné z mocností Osy, morální i materiální podpora ze zahraničí a osobnost vůdce, který se stal symbolem odporu, podněcovaly řeckou společnost k obraně Řecka po celou dobu bojů.

Dojmy a resentimenty Řeků a Italů se dále promítaly do vnímání italské invaze i v období po druhé světové válce. Poválečnou italskou společností byla řecko-italská válka vnímána velmi kriticky a hovořilo se o ní pouze v kontextu světového konfliktu, nikoli jako o samostatné kapitole italských dějin. Italové považovali invazi do Řecka za vojenské fiasko, které otevřeně započalo mocenský úpadek jejich království.¹⁴⁵ Pokud přeci jen chtěli najít v této neúspěšné epizodě své historie pozitivní prvek, vyzdvihovali zejména hrdinství obyčejných vojáků, kteří museli odolávat krutým

¹⁴⁵ Např. De Felice, *Mussolini l'alleato II.*

podmínkám balkánského terénu, jelikož chtěli pozvednout slávu a moc své vlasti.¹⁴⁶ Tento pohled italské společnosti z převážné části přetrval do současnosti.

Pro řeckou poválečnou společnost se italská invaze naopak stala významným historickým mezníkem. Přestože bylo Řecko od dubna 1941 okupovaným státem, řecko-italská válka byla považována za impuls pro stmelení doposud roztržitěné národní jednoty. Široká veřejnost proto na tuto kapitolu svých dějin v poválečném období nahlížela s hrdostí. Ilustruje to i jeden z nejvýznamnějších řeckých civilních svátků, Den ne! (*I Mera Ochi!*), jenž se od konce druhé světové války slaví každoročně 28. října po celé zemi jako den řeckého národního odporu proti cizímu agresorovi. Řecko-italská válka patří zároveň mezi zásadní témata v řecké moderní historiografii.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Např. Montanelli a Cervi, *L'Italia della Disfatta*.

¹⁴⁷ Např. Terzakis, *The Greek Epic*. Marina Petrakis, *The Metaxas Myth*.

Závěr

Řecko-italský konflikt přelomu let 1940 a 1941 je ve sledu událostí a bitev druhé světové války často opomíjen jako méně významný vojenský incident, který skončil italsko-německo-bulharskou okupací řeckého teritoria. Předložená práce si ovšem položila za cíl přezkoumat válku z pohledu obou zainteresovaných států a dokázat, že italská invaze do Řecka ve své době zásadně ovlivnila obě společnosti. Pozornost zaměřila především na italské a řecké národní smýšlení v období samotné kampaně. To je na italské straně spojováno s Mussoliniho očekávaným, avšak ve výsledku pochybným vítězstvím nad Athénami. Z řecké strany je zdůrazňována zejména vlna patriotismus, která se nenadále vzedmula po italské invazi. Současně bylo zkoumáno, nakolik byly úspěšné snahy obou režimů o mobilizaci společnosti, jež by pak podpořila zájmy své vlasti.

Koncem 30. let vystupovala Itálie na zahraniční politické scéně jako mocensky sílicí stát, který mohl být považován za rovnocenného partnera Třetí říše. Na společenské rovině se Mussoliniho cílem stalo vytvoření nového italského národa plně se ztotožňujícího s fašistickou ideologií, jehož základ by tvořily zejména vojenské hodnoty. Italové se pak měli postavit do čela italského impéria, které by se rozprostíralo na březích Středozemního moře a jemuž měl vévodit Řím. Po německé invazi do Rumunska se *duce* rozhodl svůj záměr ve východním Středomoří realizovat. Zaútočil na Řecko, přičemž doufal, že se během své ofenzivy nesetká s větším odporem a Athény brzy kapitulují. K Mussoliniho nelibosti se italský útok zastavil po několika dnech a řecká protiofenziva předznamenala italské fiasko. *Duceho* velení bylo zmatečné a neustálé spory mezi členy generálního štábu podřývaly morálku italských vojáků. Situace vojsk na balkánské frontě se s přicházející zimou radikálně zhoršovala a ztráty na životech narůstaly v důsledku krvavých bojů, nepříznivých přírodních podmínek a nedostatečného zásobování.

Průběh a výsledky řecko-italské války pak měly spolu s tíživou hospodářskou situací na italskou společnost demoralizující efekt. Italská veřejnost se ovšem začala obávat i o svou reputaci. S narůstajícím množstvím vojenských neúspěchů se stupňovaly snahy německého spojence zasáhnout do řecko-italské války a rychle ji ukončit, čímž by mohl být eliminován italský vliv v regionu. Přestože kapitulace z 23. dubna 1941, kterou Řekové podepsali v přítomnosti německých a italských zástupců, definitivně stvrdila vítězství Osy, Mussolini nebyl spokojen. Narůstající vliv

Říše a pošramocená pověst italské armády totiž zpochybňovaly *ducem* proklamované italské vítězství nad Řeckem a stavěly Italy vůči svému německému spojenci na vedlejší kolej.

Mussolini se již v předválečném období pokoušel Italy na válečný konflikt připravit, avšak během bojů na albánsko-řecké frontě musel přiznat, že jeho úsilí selhalo. Vojenské neúspěchy a vývoj na domácí scéně podlomily italské národní smýšlení. Společnost pomalu ztrácela důvěru ve vůdčí elity státu, které nedokázaly zajistit hladký průběh řecko-italské války přesto, že ji původně prezentovaly jako jisté vítězství. *Ducemu* se pak přes všechny jeho snahy nedařilo mobilizovat italské obyvatelstvo natolik, aby začalo jednotně podporovat expanzivní ambice svého státu. Důkazem toho, že Italové nepřijímali průběh invaze do Řecka s nadšením, je i poválečný pohled italské společnosti na tento konflikt. Řecko-italská válka je v Itálii i přes konečnou porážku Řeků vnímána spíše kriticky a hovoří se o ní pouze v kontextu druhé světové války, nikoli jako o samostatné kapitole italských dějin. Tomu odpovídá i zájem italské historiografie, která konflikt považuje za vojenské fiasko a na rozdíl od té řecké jej povětšinou marginalizuje.

Po politickém chaosu meziválečného období se Metaxasova diktatura v Řecku snažila obnovit řád a znovu získat důvěru občanů ve státní struktury. K dosažení tohoto záměru měly Metaxasovi napomoci zejména populistické sociální reformy, propaganda a represe. Řekové ale přijímali Metaxasovu vládu chladně až lhostejně. Na popularitě Metaxasovi nepřidávalo ani jeho rozhodnutí navýšovat státní výdaje na zbrojení, které řecká společnost považovala za zbytečné plýtvání. Přelomovým okamžikem se stal 28. říjen 1940, kdy generál Metaxas odmítl italské ultimátum, v jehož důsledku mělo dojít k obsazení části řeckého teritoria. Toto rozhodnutí, které bylo režimní propagandou prezentováno jako projev patriotismu a naprostého oddání vůdce svému lidu, vzbudilo po celé zemi nadšení. Náhlá vlna řeckého vlastenectví semkla národ včetně původních režimních oponentů v jednotný celek a generál Metaxas se přes noc stal symbolem odporu proti cizímu agresorovi.

Za významné podpory civilního obyvatelstva se řeckým vojákům podařilo odrazit italský útok a přejít do úspěšné protiofenzivy. Řecko se rázem stalo spolu s Velkou Británií jednou ze dvou zemí, které se Ose dokázaly postavit. Úmrtí generála Metaxase na konci ledna 1941 se ovšem stalo přelomovou událostí. Přestože se zdálo, že ztráta vůdce nebude mít okamžité následky, vyvolala změny na vládních postech, které se po několika týdnech ukázaly být pro Řecko osudnými. Do čela státu se postavil

politicky slabý Alexandros Koryzis, který nedokázal čelit německé invazi na řecké teritorium a názorovým neshodám mezi generálním štábem a frontovými velícími důstojníky. Řecká kapitulace podepsaná rukou generála Tsolakoglu byla následně klasifikována jako zrada řeckého národa, který byl i přes rozhodný německý postup řeckým územím odhodlán bojovat dál.

Řecké národní smýšlení tak na rozdíl od toho italského bylo řecko-italským konfliktem povzbuzeno. Vstup země do války v obyvatelstvu probudil silný pocit patriotismu, o který generál Metaxas neúspěšně usiloval v období míru. Společnost se po odmítnutí Mussoliniho ultimáta dokázala během krátké doby sjednotit a Metaxas se rázem stal symbolem řeckého odporu proti agresorovi. Společenská mobilizace v Řecku tedy na rozdíl od Itálie zaznamenala úspěch. Athény byly v řecko-italské válce sice poraženy, obyvatelstvo ale konflikt i v poválečné době reflektovalo s hrdostí. Společenskou heroizaci tohoto období řeckých dějin dokazují každoroční oslavy jednoho z nejdůležitějších řeckých státních svátků Dne ne!, který připomíná řeckou společenskou mobilizaci v podobě aktivního odporu civilního obyvatelstva. Řecká historiografie pak řecko-italské válce věnuje na rozdíl od té italské poměrně široký prostor, ve kterém zdůrazňuje mobilizaci společnosti a odhodlání řeckého obyvatelstva bojovat, ačkoli šance na vítězství byly zanedbatelné.

V závěru lze tedy konstatovat, že se teze z úvodu této práce potvrdily. Společenská mobilizace v Řecku se zdařila a nepopiratelný podíl na tom měla i původní politická opozice Metaxasova režimu. Naopak italská národní jednota byla řecko-italskou válkou, která pro Řím skončila relativně úspěšně, otřesena.

Summary

At the beginning of the Second World War, Italy was considered to be a future world power which would co-decide the new division of the European order in the future years. Led by the idea of strengthening its power, Italy attacked Greece in October 1940. Even though the campaign was expected to be an easy victory, it turned into a great military fiasco. Greece was believed to be a country with poor resources which could not oppose a member of the Axis alliance for a long time. However, immediately after the Italian invasion into the country an unexpected wave of Greek patriotism emerged and Athens succeeded in defending its positions. The Greek-Italian war was finally concluded by German military help to Italy in April 1941.

The thesis “Greek-Italian War (1940–1941) and Its National Reflexion” analyzes the different approaches of both adversaries to the war and compares the Italian and Greek interpretation of the conflict. The main aim is to analyse the change in national thinking, on the one hand connected with Mussolini's Italy as a European power and, on the other hand, related to the Greek national fight for freedom. The thesis also discusses the degree of social mobilisation and its role in both regimes.

In conclusion, although the Italians won the Greek-Italian war and occupied Greek territory, this had a great discouraging effect on Rome. The Italians felt disappointed by the unsuccessful progress of the campaign which had been considered an easy victory. The military failures in Greece, the worsened domestic living standards (a ration system) and the disputes among members of the military command and political elites meant that the national thinking was depressed. That is why the Italian society views the Greek-Italian war so critically even though the Italians won it. In comparison to the Greeks, the Italians prefer to discuss the invasion of Greece as an integral part of the Second World War, rather than a separated chapter of their fascist history.

On the other hand, the Greek national thinking was paradoxically stimulated by the Greek-Italian War. When General Metaxas refused the Italian ultimatum in October 1940, a great wave of patriotism emerged. The society was immediately unified without regard to the previous political orientation and Metaxas became the real symbol of the Greek fight against the invader. The military successes, the international moral and material support and the leader's personality mobilized the Greeks for the rest of the Greek-Italian War. The proof that the Greek view of the invasion can even be positive

although they lost is the annual celebration of the national holiday *Ochi* (means “No” which is a symbol of the Greek refusal of the Italian ultimatum at the beginning of the war) which commemorates the Greek social mobilization and active fight of the civil population for freedom.

Použitá literatura

Monografie

BALÍK, Stanislav a KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, 2004.

CIANO DI CORTELLAZO, Galeazzo. *Deník: 1939–1943 (úplné, nezkrácené denikové zápisy hraběte Galeazzo Ciana, ministra zahraničních věcí Mussoliniho vlády), 2. díl*. Praha: ERM, 1997.

CLOGG, Richard. *A Concise History of Greece*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

DRAGOUMIS, Mark. *Greece at War, 1940–1945*. Athens: Municipality of Athens. The cultural centre ethniki, 1995.

DE FELICE, Renzo. *Mussolini l'alleato: 1940–1943, svazek I. a II.* Torino: Einaudi, 1990.

GENTILE, Emilio. *La Grande Italia: The Myth of the Nation in the Twentieth Century*. Madison: University of Wisconsin Press, 2009.

GLENNY, Misha. *Balkán 1804–1999: nacionalismus, válka a velmoci*. Praha: BB art, 2003.

HRADEČNÝ, Pavel, Růžena Dostálová, Věra Hrochová, Pavel Oliva a Vladimír Vavřínek. *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

KÉDROS, André. *La Résistance Grecque (1940–1944)*. Paris: Robert Laffont, 1966.

KNOX, MacGregor. *Mussolini Unleashed 1939–1941: Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

LEE, Stephen J. *European Dictatorships, 1918–1945*. London: Routledge, 2001.

MONTANELLI, Indro a CERVI, Mario. *L'Italia della Disfatta: 10 giugno 1940 - 8 settembre 1943*. Milano: Rizzoli, 1982.

NOJUMI, Neamatollah. *The Rise of the Taliban in Afghanistan: Mass Mobilization, Civil War, and the Future of the Region*. New York: Palgrave, 2002.

PETRAKIS, Marina. *The Metaxas Myth: Dictatorship and Propaganda in Greece*. London: Tauris Academic Studies, 2006.

PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Praha: Lidové noviny, 2010.

TERZAKIS, Angelos. *The Greek Epic 1940–1941*. Athens: The Army general staff, 1990.

TODOROVA, Maria, ed. *Balkan Identities: Nation and Memory*. London: Hurst, 2004.

Články v odborných časopisech

DE GRAND, Alexander. „Mussolini’s Follies: Fascism in Its Imperial and Racist Phase, 1935–1940.“ *Contemporary European History* 13 (2004): 127–147.

M. B. a A. J. B. „The Invasion of Greece.“ *Bulletin of International News* 17 (1940): 1407–1416.

SADKOVICH, James J. „The Italo-Greek War in Context: Italian Priorities and Axis Diplomacy.“ *Journal of Contemporary History* 28 (1993): 439–464.

SADKOVICH, James J. „Italian Morale during the Italo-Greek War of 1940–1941.“ *War & Society* 12 (1994): 97–123.

SADKOVICH, James J. „Understanding Defeat: Reappraising Italy’s Role in World War II.“ *Journal of Contemporary History* 24 (1989): 27–61.

VAN CREVELD, Martin. „Prelude to Disaster: The British Decision to Aid Greece, 1940–41.“ *Journal of Contemporary History* 9 (1974): 65–92.